

Utmaningar och möjligheter i kommunernas arbete med hållbar konsumtion

Resultat från en nationell enkätstudie

SEI report
October 2019

Katarina Axelsson

Karin André

Elena Dawkins

Stockholm Environment Institute

Linnégatan 87D 115 23 Stockholm, Sweden

Tel: +46 8 30 80 44 www.sei.org

Author contact: Katarina Axelsson

katarina.axelsson@sei.org

Layout: Richard Clay

Cover photo: olaser / Getty

This publication may be reproduced in whole or in part and in any form for educational or non-profit purposes, without special permission from the copyright holder(s) provided acknowledgement of the source is made. No use of this publication may be made for resale or other commercial purpose, without the written permission of the copyright holder(s).

Copyright © October 2019 by Stockholm Environment Institute

Stockholm Environment Institute is an international non-profit research and policy organization that tackles environment and development challenges.

We connect science and decision-making to develop solutions for a sustainable future for all.

Our approach is highly collaborative: stakeholder involvement is at the heart of our efforts to build capacity, strengthen institutions, and equip partners for the long term.

Our work spans climate, water, air, and land-use issues, and integrates evidence and perspectives on governance, the economy, gender and human health.

Across our eight centres in Europe, Asia, Africa and the Americas, we engage with policy processes, development action and business practice throughout the world.

Förord

Forskningsprojektet Drivkrafter för en hållbar konsumtion på lokal nivå (Unlock) genomförs av Stockholm Environment Institute (SEI) med finansiering från Naturvårdsverket. Det övergripande syftet med projektet är att identifiera och analysera möjligheter och barriärer för hållbar konsumtion på lokal nivå med fokus på att öka förståelsen för: (i) kommunernas (och regionernas) roll och ansvar, (ii) formella och informella strukturer och förutsättningar, (iii) effektiva kombinationer av nya och befintliga styrmedel och verktyg samt (iv) indikatorer för att följa upp och mäta framsteg mot hållbar konsumtion. Projektet startade hösten 2016 och kommer att avslutas under 2020.

Denna rapport presenterar resultat från en enkätundersökning som genomfördes bland Sveriges kommuner under hösten 2018 med det övergripande syftet att skapa en bättre förståelse för hur kommunerna arbetar med hållbar konsumtion idag samt vilka utmaningar och möjligheter de har identifierat i detta arbete.

Ett stort tack till alla kommuner som besvarat enkäten. Tack också till projektets referensgrupp samt de testkommuner som gav värdefull återkoppling på enkätens upplägg och frågeställningar. Vi vill även tacka Socialhögskolan i Lund för värdefulla kommentarer.

Tack också till alla kollegor som gett input i arbetet med rapporten och enkäten, däribland Janet Vähämäki, Gregor Vulturius, Andrea Norgren, Åsa Gerger Swartling, Åsa Persson, Hanne Gewecke samt Fedra Vanhuysse.

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning och rekommendationer	5
1. Inledning	7
1.1 Syfte	7
1.2 Definitioner och avgränsningar	8
1.3 Disposition	8
2. Bakgrund	9
2.1 Konsumtionsbaserad klimatpåverkan i Sverige.....	9
2.2 Kommunernas arbete med hållbar konsumtion	9
3. Metod och genomförande	13
3.1 Enkätens utformning	13
3.2 Urval och genomförande	13
3.3 Svarefrekvens och bortfallsanalys	14
3.4 Analys och sammanställning av resultat	14
4. Resultat	16
4.1 Systematiskt arbete med hållbar konsumtion	16
4.2 Konsumtionsområden i fokus.....	17
4.3 Mål, indikatorer och uppföljning	20
4.4 Drivkrafter	24
4.5 Behov av stöd och resurser	28
4.6 Skillnader mellan olika kommungrupper	29
5. Diskussion och slutsatser	30
5.1 Slutsatser.....	32
6. Rekommendationer	34
Referenser	35
Bilaga 1 Enkätfrågor	37
Bilaga 2 Metod – Kommungruppsindelningen	41

Sammanfattning och rekommendationer

Sverige ligger i framkant vad gäller styrmedel och åtgärder för hållbar konsumtion. Samtidigt ligger Sveriges klimatfotavtryck fortfarande på en väldigt hög nivå. Ska Sverige lyckas minska de konsumtionsbaserade utsläppen av växthusgaser är det därför viktigt att vi förstår vad det är som driver på utsläppen. Här har kommunerna en viktig roll att spela som ansvariga för en stor andel av den offentliga konsumtionen. Förutom att kommunerna kan arbeta för att främja hållbar konsumtion inom den egna verksamheten, finns det också en hel del kommunerna kan göra för att främja hållbar konsumtion även bland hushåll, företag och organisationer verksamma inom den egna kommunen.

Under hösten 2018 genomförde Stockholm Environment Institute (SEI) en enkätundersökning för att bättre förstå hur Sveriges kommuner arbetar med hållbar konsumtion, vilka utmaningar och behov de har identifierat i detta arbete samt vad som är viktiga drivkrafter i deras arbete. Enkäten var webbaserad och riktades till tjänstepersoner på Sveriges samtliga 290 kommuner. Totalt inkom svar från 119 kommuner, vilket innebär en svarsfrekvens på drygt 40 procent.

Enkätens resultat visar att många kommuner idag arbetar aktivt med hållbar konsumtion, visar hög medvetenhet och ambition samt har vidtagit ett stort antal åtgärder för att främja hållbar konsumtion. Andra kommuner har inte kommit lika långt. En majoritet av kommunerna arbetar i någon utsträckning med hållbar konsumtion i den egna verksamheten, medan endast omkring 30 procent arbetar för att främja hållbar konsumtion bland hushållen. En mindre andel arbetar också för att främja hållbar konsumtion bland företag och organisationer.

Sammantaget ger de tjänstepersoner som besvarade enkäten uttryck för att de har stort behov av mer politiskt stöd och resurser av olika slag (finansiella, kompetensmässiga, etc.) för att kunna fortsätta driva kommunens arbete med hållbar konsumtion framåt på ett effektivt sätt. En majoritet av kommunerna följer inte upp miljöpåverkan från de egna verksamheterna och den egna upphandlingen. Det innebär att kommunernas förståelse för den egna konsumtionens miljöpåverkan är begränsad. Vårt resultat visar också att över hälften av kommunerna efterlyser stödjande lagstiftning samt metoder och verktyg för att kunna förbättra sina möjligheter att följa upp kommunens konsumtionsbaserade miljöpåverkan.

Ekonomiska motiv framträder som den viktigaste drivkraften för kommunernas arbete med hållbar konsumtion, följt av nationella riktlinjer och styrmedel. De egna tjänstepersonerna, samt de lokala politikerna, anses vara de mest betydelsefulla aktörerna för att driva arbetet med hållbar konsumtion framåt.

Om Sveriges ambitioner kring de långsiktiga målsättningar som etablerats på miljöområdet ska nås behöver stora delar av samhället ställas om. I det arbetet är det viktigt att Sverige hittar breda samhällslösningar som involverar samtliga kommuner. Det är inte effektivt att varje kommun arbetar på egen hand för att identifiera lösningar för en hållbar samhällsutveckling. Regering, myndigheter och länsstyrelser bör verka för att få till ett mer samordnat lärande mellan landets kommuner och även utveckla tydligare riktlinjer och vägledningar för att stärka kommunernas arbete med hållbar konsumtion.

RAPPORTENS VIKTIGASTE SLUTSATSER

1. Mer än hälften av de deltagande kommunerna arbetar systematiskt med hållbar konsumtion i den egna verksamheten, det vill säga arbetet har integrerats i strategier, handlingsplaner, miljöprogram eller liknande. Endast omkring 30 procent av kommunerna arbetar för att främja hållbar konsumtion gentemot sina egna invånare och ännu färre riktar sig mot företag och organisationer på lokal nivå.
2. Det finns stora luckor i kommunernas arbete för att främja hållbar konsumtion. Flera konsumtionsområden med bevisad miljö- eller klimatpåverkan följs till exempel inte upp.
3. Mindre än hälften av kommunerna har under det senaste året bedömt hur stor miljö- eller klimatpåverkan den egna kommunens inköp har.
4. Politiskt stöd, samt finansiella resurser, uppges vara viktigast för kommunernas möjligheter att inleda eller fortsätta utveckla sitt arbete med att främja hållbar konsumtion.
5. Över hälften av kommunerna efterfrågar mer kompetensutveckling och en stödjande lagstiftning för sitt hållbarhetsarbete.
6. Runt 40 procent av kommunerna har eller är på väg att etablera ett konsumtionsbaserat hållbarhetsmål.
7. Kommunerna pekar på behovet av verktyg och metoder för att bättre kunna samla in och bearbeta data om sina verksamheter och sin konsumtion samt för att kunna följa upp fastställda mål.
8. Ekonomiska motiv uppges vara den viktigaste drivkraften i arbetet med hållbar konsumtion, följt av nationella riktlinjer och styrmedel.
9. De viktigaste aktörerna när det gäller kommunernas arbete med hållbar konsumtion anses generellt vara tjänstepersonerna i den egna förvaltningen och de lokala politikerna.

RAPPORTENS REKOMMENDATIONER (SE VIDARE AVSNITT 6)

1. Kommunerna bör etablera systematiska uppföljningar och analyser av samtliga inköp och investeringar.
 2. De lokala politikerna behöver prioritera upp arbetet med hållbar konsumtion och öka sin förståelse för kommunernas möjligheter att bidra till en hållbar samhällsutveckling.
 3. Regeringen bör ge länsstyrelsen ett tydligt uppdrag att koordinera kommunernas arbete med hållbar konsumtion för att möjliggöra effektivare kunskapsutbyten och samordningsvinster.
-

1. Inledning

Mot bakgrund av de senaste årens miljöarbete - de fördjupade utvärderingarna av miljömålen (t.ex. Naturvårdsverket 2019a) samt diskussionerna kring Parisavtalet, Agenda 2030 och de globala hållbarhetsmålen - läggs nu ett allt större fokus bland landets kommuner på att skapa förutsättningar för ett långsiktigt hållbart samhälle. I det arbetet spelar hållbar konsumtion en central roll, något som även den nationella strategin för hållbar konsumtion (Regeringen 2016) och generationsmålet (Naturvårdsverket 2019a) vittnar om.

Sverige ligger i framkant vad gäller styrmedel och åtgärder för hållbar konsumtion (Berg 2011). Vad gäller de totala konsumtionsbaserade utsläppen av växthusgaser har vi dock än så länge sett begränsade effekter av detta. Under perioden 1995–2016 har Sveriges konsumtionsbaserade utsläpp legat på en konstant hög nivå (Naturvårdsverket 2018; Schmidt m.fl. 2019). För närvarande uppgår dessa utsläpp till drygt 10 ton koldioxidekvivalenter (CO₂e) per person och år (Naturvårdsverket 2018). För att begränsa ökningen av den globala medeltemperaturen till väl under två grader, enligt Parisavtalet (UNFCCC 2015), bör utsläppen begränsas till högst 1 ton CO₂e per person år 2050 (Naturvårdsverket 2019b).

De svenska hushållen står för ungefär 60 procent av Sveriges konsumtionsbaserade utsläpp medan offentlig sektor och investeringar står för de resterande 40 procenten (Naturvårdsverket 2018). Om Sverige ska lyckas nå de långsiktiga målsättningar som fastställts för klimatet och som ligger i linje med Sveriges klimatmål om nettonollutsläpp till 2045 (Regeringskansliet 2017) och generationsmålet, är det viktigt att även offentlig sektor ser över sin konsumtion och analyserar vad som kan göra för att minska de utsläpp och den resursförbrukning som de ansvarar för.

1.1 Syfte

För att skapa en bättre förståelse för hur Sveriges kommuner arbetar med hållbar konsumtion idag, både i sin egen verksamhet och gentemot invånare och företag, genomförde Stockholm Environment Institute (SEI) under 2018 en enkätstudie bland Sveriges kommuner. Enkätstudien är en del av forskningsprojektet Unlock (se Ruta 1).

Syftet med enkätstudien var att förstå mer om hur svenska kommuner arbetar för att minska miljö- och klimatpåverkan från konsumtion, samt vilka utmaningar och möjligheter de har identifierat i detta arbete. Syftet var också att få reda på vilka drivkrafter kommunerna själva ser som viktiga i arbetet med hållbar konsumtion. Vidare hur kommunernas egna behov ser ut när det kommer till olika typer av stöd, såsom styrmedel, verktyg och indikatorer för uppföljning av konsumtionens miljö- och klimatpåverkan. Och slutligen om det finns några skillnader mellan olika kommungrupper, sett till Sveriges Kommuner och Landstings (SKL) kommungruppsindelning (Sveriges Kommuner och Landsting 2016).

Rapporten belyser särskilt följande två frågeställningar:

- Hur arbetar svenska kommuner med hållbar konsumtion idag?
- Vilka utmaningar, möjligheter och behov har kommunerna identifierat i sitt arbete med hållbar konsumtion?

En bättre förståelse för dessa frågeställningar kan hjälpa oss att identifiera möjliga lösningar på de problem som kommunerna arbetar med, och förstärka de positiva drivkrafter som främjar kommunernas arbete med hållbar konsumtion.

Enkätens samlade resultat kommer att bidra till vidare forskningsstudier om vilka utmaningar, möjligheter och behov som finns på lokal nivå för att främja en hållbar samhällsutveckling, i linje med till exempel Parisavtalet och Sveriges långsiktiga miljö- och klimatmål. Resultatet kommer

RUTA 1. UNLOCK

SEI bedriver sedan år 2016 forskningsprojektet Unlock – Drivkrafter för hållbar konsumtion med finansiering från Naturvårdsverket.

Projektets syfte är att identifiera och analysera möjligheter och hinder för en hållbar konsumtion på lokal nivå med utgångspunkt i tre fokusområden:

Drivkrafter och förutsättningar i arbetet med hållbar konsumtion

Styrmedel och andra verktyg för att minska konsumtionens miljö- och klimatpåverkan

Indikatorer för att mäta och följa upp utvecklingen mot hållbar konsumtion

Läs mer: <http://sei-international.org/unlock-svenska>

även att användas för att komplettera de två fallstudier på lokal nivå (Lund och Upplands Väsby) som SEI genomför parallellt inom ramen för Unlock.

1.2 Definitioner och avgränsningar

Med hållbar konsumtion (och produktion) tar vi utgångspunkt i den definition som formulerades vid Oslo symposiet 1994 och som också används i arbetet med Agenda 2030: *"användningen av produkter och tjänster, som svarar mot grundläggande behov och ger en bättre livskvalitet samtidigt som användningen av naturresurser och giftiga material samt utsläpp av avfall och föroreningar under livscykeln för tjänsten eller produkten minimeras för att inte äventyra kommande generationers behov."* (Förenta Nationerna 2019; Ofstad m.fl. 1994).

I enkäten hänvisade vi dock till en något förenklad definition av hållbar konsumtion: minskad miljö- och klimatpåverkan från konsumtion genom långsiktigt hållbar användning av olika sorters varor och tjänster för olika ändamål. Enkätens frågor adresserade också flera olika konsumtions- och verksamhetsområden mer specifikt, som till exempel, energi, byggande och underhåll, transporter, livsmedel, vatten och avfall utifrån både ett miljö- och klimatperspektiv.

Enkätundersökningen ger en kvantitativ uppskattning av kommunernas arbete med hållbar konsumtion. Det innebär till exempel att enkätresultatet ger en översiktlig bild av kommunernas arbete men däremot inte kan svara på vilken kvalitet det är på detta arbete, eller om till exempel hållbar konsumtion genomsyrar samtliga arbetsområden eller endast berör delar av verksamheten.

Enkätsvaren bygger på självskattningar. Det innebär att de svarande tjänstepersonerna har besvarat enkätfrågorna utifrån sin egen förståelse, kunskaper och erfarenheter och att det inte nödvändigtvis överensstämmer med till exempel kommunens officiella policy inom olika områden.

1.3 Disposition

Efter detta introduktionskapitel ges en kort bakgrund till andra aktuella studier och insatser om hållbar konsumtion på framför allt lokal nivå. Kapitel tre beskriver metod och genomförande av enkätstudien och kapitel fyra beskriver enkätens resultat. I kapitel fem presenterar vi en sammanfattande diskussion av resultaten för att sedan i kapitel sex slutligen presentera studiens viktigaste rekommendationer.

2. Bakgrund

2.1 Konsumtionsbaserad klimatpåverkan i Sverige

Sveriges totala konsumtionsbaserade utsläpp ligger på drygt 100 miljoner ton CO₂e, eller 10 ton CO₂e per person och år, och har legat på i princip samma nivå de senaste tio åren (Naturvårdsverket 2018). Omkring 65 procent av dessa utsläpp har genererats i andra länder under olika led i produktions- och distributionsprocessen. Sedan 2008 har Sveriges inhemska utsläpp minskat med omkring elva procent samtidigt som de utsläpp som sker i andra länder (för att tillgodose svensk konsumtion) har ökat med omkring sex procent (Naturvårdsverket 2018).

Offentlig sektor och investeringar (såväl offentliga och privata) står för närmare 40 procent av Sveriges konsumtionsbaserade utsläpp (Naturvårdsverket 2018). Bland de offentliga myndigheterna står kommuner och kommunala bolag för en stor del av inköpen. År 2017 stod de för nästan 70 procent av alla annonserade upphandlingar (Upphandlingsmyndigheten och Konkurrensverket 2018). I och med att offentlig sektor står för en så stor andel av den offentliga konsumtionen har den också goda möjligheter att påverka marknaden i en mer hållbar riktning genom att efterfråga hållbara varor och tjänster och fungera som ett gott exempel för andra aktörer.

2.2 Kommunernas arbete med hållbar konsumtion

2.2.1 Hållbar konsumtion i kommunens egen verksamhet

Sedan ett antal år läggs allt större fokus på kommunernas arbete med hållbar konsumtion. Under elva års tid har till exempel Aktuell Hållbarhet årligen granskat och rankat de svenska kommunernas hållbarhetsarbete. Kommunerna får besvara en enkät som bland annat innehåller frågor om kommunernas arbete med klimat, hållbar konsumtion, livsmedel, avfall och återvinning samt upphandling (Aktuell Hållbarhet 2019). Flera av de konsumtionsområden som ingår i Aktuell Hållbarhets enkät ingår även i den enkät som föreligger i denna rapport, som dock går mer på djupet när det gäller just hållbar konsumtion.

Från Aktuell Hållbarhets senaste enkätundersökning framgår till exempel att nästan 55 procent av kommunerna har "ett politiskt antaget klimatmål för att minska utsläppen av växthusgaser inom det egna geografiska området som minst motsvarar Miljömålsberedningens och regeringens förslag om noll nettoutsläpp av växthusgaser till 2045" (Aktuell Hållbarhet 2019). Här framgår också att drygt 10 procent av kommunerna har etablerat koldioxidbudgetar (dvs. kartlagt lokala klimatpåverkande utsläpp) för att skapa förståelse för vilket arbete som krävs för att nå Parisavtalets mål.

Upphandlingsmyndigheten har beräknat hur stor den totala klimatpåverkan är som kan kopplas till den offentliga sektorns inköp (Upphandlingsmyndigheten 2019). Tabell 1 illustrerar resultaten från dessa beräkningar genom att lista de drygt tio inköpsområden som uppvisade störst klimatpåverkan från kommunernas inköp. I tillägg till dessa inköpsområden finns ett flertal inköpskategorier med lägre total klimatpåverkan som vi här har slagit ihop i "Övriga kategorier".

Som framgår av tabellen är "*Hela verksamheter/driftentreprenader...*" den inköpskategori som uppvisar störst klimatpåverkan. Här ingår ett flertal konsumtionskategorier som till exempel drivmedel, energi, livsmedel, mediciner och förbrukningsmaterial, det vill säga de olika typer av varor och tjänster som behövs för att bedriva dessa verksamheter. Energi- och fordonsanvändning samt livsmedel hamnar också högt på listan med inköpskategorier. Här framgår även att förbrukningsmaterial samt inventarier och möbler hör till de tio mest klimatpåverkande inköpskategorierna.

I en granskning av den vetenskapliga litteraturen om kommuners arbete med hållbar konsumtion i OECD-länderna (Dawkins m.fl. 2019) framkommer att få kommuner arbetar med hållbar

Tabell 1. Inköpskategorier i kommunernas upphandling år 2016, listade efter deras relativa totala klimatpåverkan (Upphandlingsmyndigheten 2019).

Inköpskategorier/typer av inköp (urval)	Klimatpåverkan (ton CO ₂ e) 2016
Hela verksamheter/driftentreprenader (t.ex. kollektivtrafik, sjukvård, olika boenden)	2 566 680
Energi, vatten och avlopp	1 883 378
Entreprenader & tekniska konsulter	1 451 499
Fordon	1 422 813
Livsmedel, måltider, catering	840 907
Brukarstöd	665 219
Förbrukningsmateriel	569 891
Fastighetsdrift	503 784
IT och tele	449 698
Inventarier och möbler	353 210
Personalresor med mera	306 295
Övriga kategorier (14 st)	1 348 836

konsumtion i alla verksamheter och att få följer upp hur arbetet utvecklas. Studien identifierar också ett antal hinder och utmaningar, som till exempel resursbrist (kompetens, tillgång till data och avsaknad av verktyg) och svagt politiskt stöd. När det gäller framgångsfaktorer i kommunernas arbete nämns starkt ledarskap och samverkan mellan olika aktörer. Studien fokuserar på det som dokumenterats om kommuners arbete i den vetenskapliga litteraturen. Som studien också noterar pågår en hel del arbete på lokal nivå i kommunerna som ännu inte fångats upp i den vetenskapliga litteraturen. Vi hoppas att denna studie kan bidra till ökad förståelse för det arbete kommunerna gör i praktiken.

Även länsstyrelsen har gjort insatser för att förstå vilken roll och vilket ansvar de har för att främja hållbar konsumtion. I en rapport från 2015 ges konkreta förslag på hur ett utökat ansvar för länsstyrelsens arbete med hållbar konsumtion gentemot kommunerna skulle kunna vidareutvecklas (Moraeus m.fl. 2015). Rapporten hänvisar till att länsstyrelsen har i uppdrag att följa upp miljömålen, där bland annat generationsmålet har en tydlig koppling till hållbar konsumtion. Författarna menar att det trots detta är oklart vilken roll länsstyrelsen bör ta i arbetet med hållbar konsumtion och att de olika länsstyrelserna idag därför inte arbetar samordnat med denna fråga. För att förtydliga uppdraget kring hållbar konsumtion och effektivisera arbetet menar länsstyrelsen att det behövs mer övergripande insatser på nationell nivå, där deras ansvar görs tydligare och följs upp mer systematiskt. Rapporten föreslår att länsstyrelsens ansvar för att arbeta med hållbar konsumtion förtydligas, till exempel som ett särskilt uppdrag i regleringsbrevet. Alternativt föreslås att det görs ett tillägg till den instruktion länsstyrelsen har för sitt arbete med miljömålen (Moraeus m.fl. 2015). Utifrån en granskning av senaste årens regleringsbrev för länsstyrelsen förstår vi att något sådant utökat uppdrag ännu inte har formulerats (Regeringen 2017; Regeringen 2018).

2.2.2 Hållbar konsumtion gentemot hushållen

De svenska hushållen står för drygt 60 procent av Sveriges konsumtionsbaserade klimatpåverkan (Naturvårdsverket 2018). Naturvårdsverket beräknar årligen de svenska

konsumtionsbaserade utsläppen genom att titta närmare på framför allt hushållens konsumtion. Dessa beräkningar visar att hushållens konsumtion av transporter och resor står för ungefär lika stor påverkan som konsumtionen av livsmedel, följt av konsumtion kopplat till boende och därefter övrig konsumtion samt kläder och skor, se tabell 2.

Tabell 2. Hushållens klimatpåverkan från konsumtion (andel) år 2016 (Naturvårdsverket 2018).

Konsumtionsområde	Exempel på konsumtionsaktiviteter som ingår	Andel
Transporter och resor	Bil, flyg, tåg, färja, mc samt underhåll m.m.	33%
Livsmedel	Bröd, kött och fisk, mjölk, ost, ägg, restauranger, grönsaker, sötsaker, alkohol m.m.	31%
Bostad	El, uppvärmning, underhåll, möbler, inredning, hushållsartiklar, verktyg, hotell och hushållstjänster m.m.	18%
Övrigt	Fritidsaktiviteter och utrustning, prylar, böcker, leksaker, tjänster m.m.	14%
Kläder och skor	Kläder och skor	3%

Konsumtion av transporter, livsmedel och energianvändning står med andra ord för en betydande del av såväl hushållens som den offentliga sektorns klimatpåverkan (se tabell 1). Även konsumtion av elektronik, möbler, kläder samt diverse prylar (i kommunernas fall t.ex. förbrukningsmaterial) står för ett betydande avtryck både bland hushållen och kommunerna (Naturvårdsverket 2018; Upphandlingsmyndigheten 2019).

Även om kommunerna inte har någon direkt rådighet över hushållens konsumtion finns det ändå en hel del som de kan göra för att främja en mer hållbar konsumtion bland hushållen. Kanske framför allt i arbetet med översiktsplaner, som påverkar bebyggelse och transportmönster, men även när det gäller till exempel avfallshanteringen, skolundervisningen, utbudet av kultur och fritidsaktiviteter samt olika informationsinsatser (se t.ex. Axelsson och Bell 2018; Geels m.fl. 2015).

Konsumentverket fick i mars 2017 ett regeringsuppdrag om att inrätta ett "Forum för miljösmart konsumtion" samt att "stimulera miljösmarta konsumtionsmönster" (Konsumentverket 2017). Som en del i detta arbete genomförde Konsumentverket en intervjustudie som syftade till att skapa förståelse för hur Sveriges kommuner arbetar med att främja hållbar konsumtion bland hushållen. Bland de behov som studien pekade på kan nämnas mer resurser och mer holistiska utvärderingsmodeller för kommunernas arbete. I dagsläget görs mest spridda kvantitativa utvärderingar, som till exempel resvaneundersökningar, vilket enligt studien riskerar ge begränsad förståelse för andra aspekter, som till exempel arbetets socioekonomiska effekter. Intervjuerna visade också att externa projektmedel samt engagerade politiker och tjänstepersoner var viktiga framgångsfaktorer, något som också framkom i den ovan nämnda studien av Dawkins med flera (2019).

Ett annat exempel är Umeå kommuns nyligen genomförda arbete med att låta beräkna hushållens konsumtionsbaserade utsläpp, för att bland annat förstå hur de skiljer sig mellan olika grupper i samhället. Hushållens klimatpåverkan beräknades mot bakgrund av en konsumtionsvaneenkät och resultaten ligger nu till grund för kommunens fortsatta arbete med att främja en mer klimatsmart konsumtion bland hushållen i Umeå kommun (Axelsson m.fl. 2019; Umeå kommun 2019).

2.2.3 Hållbar konsumtion gentemot näringsliv och andra organisationer

Konsumtionsbaserade miljöberäkningar innebär att påverkan från näringslivets produktion ingår i slutanvändarnas konsumtion (t.ex. offentlig sektor och hushåll)¹. I likhet med hushållen har kommunerna inte någon direkt rådighet över det lokala näringslivets och övriga organisationers verksamheter (i fortsättningen hänvisar denna rapport endast till näringslivet), eller de produkter de förbrukar för att bedriva sin verksamhet. Liksom gentemot hushållen finns det dock även här en hel del som kommunerna kan göra för att främja en mer hållbar konsumtion. Kanske återigen främst genom arbetet med översiktsplaner, som påverkar bebyggelse och transportmönster, genom avfallshanteringen samt diverse informationsinsatser. Kommunen kan också bjuda in det lokala näringslivet till att samverka för att främja mer hållbara konsumtionsmönster, genom till exempel gemensamma byggprojekt, samtransporter eller insatser för att främja hållbar konsumtion bland hushållen. Här finns ett flertal goda exempel att inspireras av, som exempelvis: Uppsala Klimatprotokoll (2019), initiativet Hållbart Näringsliv Gävle², Knivsta kommuns guide³ för verksamheter som vill förstå hur de kan bidra till ökad hållbarhet, eller initiativet Hållbara Restauranger i Umeå⁴. Ytterligare exempel är Botkyrka kommun, som har utvecklat en plattform⁵ för kommunens samverkan med lokala idéburna organisationer för ett socialt, ekonomisk och ekologiskt mer hållbart Botkyrka.

1 För mer information om hur konsumtionsbaserade beräkningar görs, se t.ex. Naturvårdsverket: <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Klimat/Tre-satt-att-berakna-klimatpaverkande-utslapp/Konsumtionsbaserade-utslapp-av-vaxthusgaser/>

2 Se Gävle kommun: <https://www.gavle.se/service-och-information/foretagare/natverkande-och-evenemang-for-foretag/traffa-andra-foretagare-och-natverk/hallbart-naringsliv-gavle/>

3 Se Knivsta kommun: <https://www.knivsta.se/Naringsliv-och-arbete/Hallbart%20foretagande>

4 Initiativet finns i flera städer och bakom konceptet ligger konsultfirman U&We. I Umeå har kommunen tagit initiativ till att etablera nätverket även i Umeå: <https://www.umea.se/umeakommun/byggaboochmiljo/samhallsutvecklingochhallbarhet/klimatmiljoochhallbarhet/koldioxidsnalaplatsen/klimatsmartmatochhallbar konsumtion/hallbararestauranger.4.272fd09216066c468d52fae.html>

5 Se Botkyrka kommun: <https://www.botkyrka.se/kommun--politik/hallbar-utveckling-och-manskliga-rattigheter/samverkan-med-ideburna-organisationer.html?folder=19.357c6cd7168870999d5290d9&sv.url=12.357c6cd7168870999d5290e5#>

3. Metod och genomförande

3.1 Enkätens utformning

Enkätens frågor utformades med syftet att förstå mer om hur svenska kommuner arbetar med hållbar konsumtion idag samt vilka utmaningar, möjligheter och behov kommunerna har identifierat, och vad som behövs för att kunna avancera arbetet. Med utgångspunkt i befintlig forskning om kommuners arbete med hållbar konsumtion (t.ex. Dawkins m.fl. 2019) samt preliminära resultat från projektets fallstudier av två svenska kommuner (Lund och Upplands Väsby) identifierades fem centrala teman för enkätstudien: kommunernas A) pågående arbete B) drivkrafter C) upphandling D) indikatorer och verktyg samt E) samverkan och nätverk.

För att säkerställa enkätfrågornas relevans konsulterades några av de myndigheter som ingår i referensgruppen för Unlock⁶. Flera av referensgruppens deltagare kommenterade enkätens upplägg och frågeställningar och ett par av myndigheterna föreslog även nya sakfrågor att inkludera. Enkäten testades även på tre olika kommuner som gav värdefull feedback.

Sammanlagt bestod enkäten av 26 huvudfrågor (se bilaga 1) samt följdfrågor. Enkäten var frivillig att besvara men för att räknas med i resultatet behövdes samtliga frågor besvaras. Enkäten innehöll även sju tilläggsfrågor om kommunens arbete för en hållbar livsmedelskonsumtion, dessa kunde lämnas obesvarade. Enkäten inkluderade såväl öppna som slutna frågor. Utöver ett antal *ja eller nej-frågor* var flera av frågorna av typen *flervalsfrågor* där flera svarsalternativ var möjliga och av typen *skalfrågor* där svarsalternativen graderades på en skala från i 'Hög utsträckning' till 'Inte alls'. På flertalet av frågorna fanns även möjlighet att lämna fritextsvar.

Med hållbar konsumtion hänvisade enkäten till följande definition: *minskad miljö- och klimatpåverkan från konsumtion genom långsiktigt hållbar användning av olika sorters varor och tjänster för olika ändamål* (se även 1.2). För att minimera risken att kommunerna besvarade frågorna utifrån arbete som endast skett vid enstaka tillfällen, gällde flera av enkätens frågor huruvida kommunen arbetar systematiskt med en viss fråga. Systematiskt definierades här som att det har integrerats i strategier, handlingsplaner, miljöprogram eller liknande.

3.2 Urval och genomförande

Enkätundersökningen genomfördes mellan 11 september och 17 oktober 2018. Enkäten adresserades till tjänstepersoner med ansvar för hållbarhets-, klimat- och miljöfrågor eller motsvarande områden inom vilka frågor om hållbar konsumtion berörs. För att identifiera rätt person på varje kommun skickades först ett mail till kommunernas registratorer med förfrågan om kontaktuppgifter till relevant tjänsteperson. I de fall där ingen kontaktperson identifierats skickades enkäten till registratören.

Samtliga personer i urvalet fick en inbjudan om att delta via ett e-postutskick. I varje inbjudan fanns en personlig länk till enkäten inklusive ett följbrev där mer information om undersökningens syfte och hur resultaten skulle användas presenterades. Då enkäten berör olika verksamhetsområden var den upplagd så att det vid behov fanns möjlighet att pausa ifyllandet och vidarebefordra länken till en eller flera kollegor.

Enkätundersökningen genomfördes med hjälp av Enkätfabriken⁷ som ansvarade för utskick, påminnelser och sammanställning av enkätresultaten.

⁶ Naturvårdsverket, Länsstyrelsen, Upphandlingsmyndigheten, Konsumentverket, SCB, Klimatkommunerna

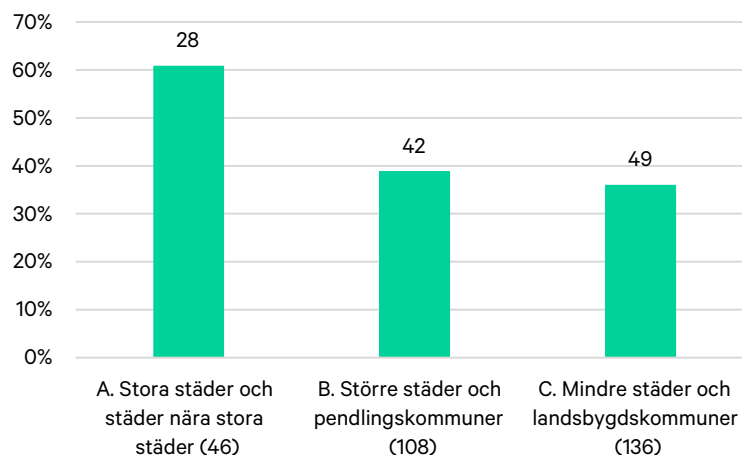
⁷ <https://www.enkatfabriken.se/>

3.3 Svarsfrekvens och bortfallsanalys

Svarsfrekvensen var 41 procent⁸ och sammanlagt inkom 119 svar. Sex av de deltagande kommunerna angav att de har gemensam förvaltning av miljö- och hållbarhetsfrågor med en annan kommun och besvarade därför enkäten gemensamt. I rapportens resultat har räknat de tre dubbelsvaren som tre och inte sex och inte sex (så totalt 116 inkomna svar). Ytterligare 61 enkäter fylldes i ofullständigt, dessa har inte räknats med i resultatet. Tio kommuner skickade autosvar med hänvisning till frånvaro. Tre kommuner avböjde att svara. Vad gäller de inkluderade tilläggsfrågorna om kommunernas arbete för en hållbar livsmedelskonsumtion besvarades dessa av 103 kommuner.

Figur 1 illustrerar andelen svarande kommuner klassificerade efter huvudgrupperna i SKL:s kommungruppsindelning (Sveriges kommuner och landsting 2016): A. Stora städer och städer nära stora städer, B. Större städer och pendlingskommuner och C. Mindre städer och landsbygdskommuner. Enkäten besvarades av drygt 60 procent av kommunerna i grupp A, knappt 40 procent av kommunerna i grupp B och drygt 35 procent av grupp C. För mer detaljer kring kommungruppsindelningen samt hur svaren fördelades inom respektive huvudgrupp se bilaga 2.

Figur 1. Andel enkätsvar från de tre kommungrupperna (Sveriges Kommuner och Landsting 2016). Siffrorna inom parentes under staplarna anger det totala antalet kommuner som hör till varje grupp av Sveriges totalt 290 kommuner. Siffrorna ovanför staplarna anger det totala antalet svar från vardera kommungrupp.

Vad gäller de kommuner som inte besvarat enkäten är det förstås möjligt att dessa i högre utsträckning än andra upplever att hållbar konsumtion inte är ett arbetsområde som de arbetar aktivt med och att de därför valt att inte svara. Det kan därför möjligen vara så att de som svarat i högre utsträckning arbetar aktivt med hållbar konsumtion än de som inte svarat, och att enkätsvaren därför representerar de kommuner som kommit längst i arbetet med hållbar konsumtion.

3.4 Analys och sammanställning av resultat

Enkätens resultat kodades och analyserades utifrån SKL:s kommungruppsindelning (se bilaga 2). Denna rapport belyser dock endast resultatet från drygt hälften av enkätfrågorna. Tabell 3 belyser de kategorier och frågor som ligger i fokus för rapporteringen av enkätens resultat i denna rapport. I nästa kapitel presenteras enkätstudiens resultat utifrån dessa beskrivna kategorier.

⁸ I urvalsregistret fanns 290 kommuner representerade men i de fall kommunerna hänvisat till en gemensam e-postadress för flera kommuner skickades enkäten endast till den kommun vars adress angivits. Det innebär att utskicket gjordes till sammanlagt 280 kommuner.

Tabell 3. Kategorier i fokus för rapporteringen av enkätens resultat. Se bilaga 1 för samtliga enkätfrågor.

Forskningsfråga	Kategori	Förtydligande	Enkätfråga
Hur arbetar svenska kommuner med hållbar konsumtion idag?	Systematiskt arbete med hållbar konsumtion	Arbetar kommunerna systematiskt med hållbar konsumtion och vilka aktörer och verksamheter riktar sig kommunens arbete mot?	2, 3
	Konsumtionsområden i fokus	Vilka konsumtionsområden arbetar kommunerna med för att minska påverkan från konsumtion?	4, 26, 30, 31
	Mål, indikatorer och uppföljning	Har kommunerna etablerade mål för hållbar konsumtion och hur arbetar de för att följa upp sin verksamhet?	5, 13–16, 20–22
Vilka utmaningar, möjligheter och behov har kommunerna identifierat i sitt arbete med hållbar konsumtion?	Drivkrafter	Vad ser kommunerna som viktiga drivkrafter för sitt arbete med hållbar konsumtion och vilka aktörer bedöms vara viktigast i detta arbete?	6, 9, 10, 23
	Behov av stöd och resurser	Vilken typ av stöd och resurser har kommunerna behov av för att driva arbetet med hållbar konsumtion framåt?	11
	Skillnader mellan kommunerna	Framträder några tydliga skillnader mellan olika kommungrupper och i så fall var?	

4. Resultat

I detta avsnitt presenteras resultaten från enkätsvaren utifrån de kategorier som presenterades i föregående kapitel (se 3.4 för detaljer):

1. Systematiskt arbete med hållbar konsumtion
2. Konsumtionsområden i fokus
3. Mål, indikatorer och uppföljning
4. Drivkrafter
5. Behov av stöd och resurser
6. Skillnader mellan kommunerna

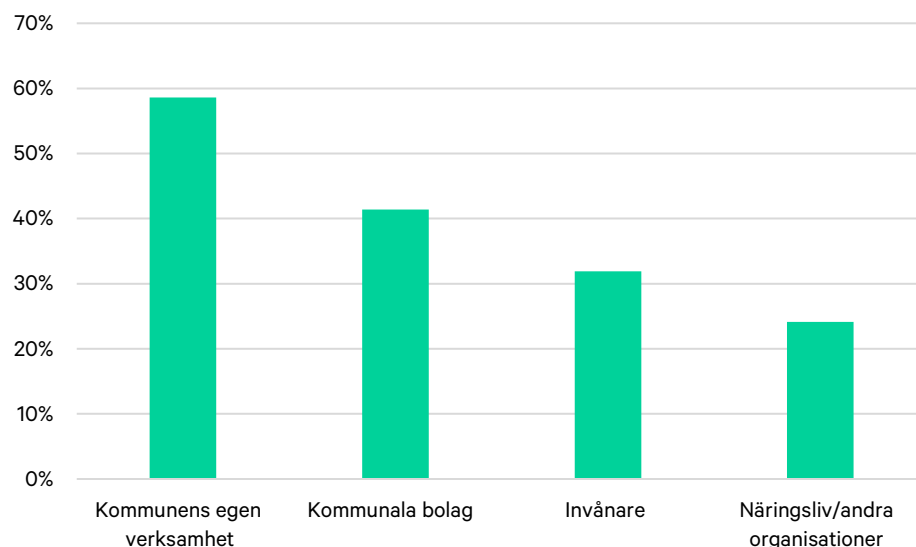
4.1 Systematiskt arbete med hållbar konsumtion

Arbetar kommunerna systematiskt med hållbar konsumtion och vilka aktörer och verksamheter riktar sig kommunens arbete mot?

För att förstå hur arbetet med hållbar konsumtion är integrerat i kommunernas verksamhet ställdes bland annat frågan om huruvida kommunerna arbetar systematiskt med frågor om hållbar konsumtion, det vill säga om arbetet är integrerat i strategier, handlingsplaner, miljöprogram och liknande. Nära 60 procent (59 %) av kommunerna anger att de arbetar systematiskt med frågan. Nästan en fjärdedel (23 %) anger att arbete med att utveckla en strategi eller liknande för kommunens arbete med hållbar konsumtion pågår.

Av de kommuner som uppger att de arbetar systematiskt med hållbar konsumtion, anger samtliga att de arbetar med dessa frågor inom kommunens egen verksamhet. Ser vi till det totala antalet kommuner som besvarade enkäten framgår att närmare 60 procent arbetar systematiskt med hållbar konsumtion i den egna verksamheten och drygt 40 procent gentemot de kommunala bolagen. Drygt 30 procent arbetar med dessa frågor riktat mot kommunens invånare och omkring 25 procent även gentemot näringslivet (och andra organisationer) (se figur 2).

Figur 2. Andel av kommunerna som arbetar systematiskt med hållbar konsumtion gentemot olika aktörer (sett till det totala antalet svarande).

Att en lägre andel arbetar gentemot invånarna och näringslivet är inte förvånande med tanke på att kommunerna inte har någon direkt rådighet över dessa aktörers konsumtion. Samtidigt vet vi att det finns en hel del som kommunerna kan göra för att främja hållbar konsumtion även gentemot dessa aktörer, något som nämndes i kapitel 2. Att endast drygt 40 procent angav att de arbetar med hållbar konsumtion gentemot kommunala bolag kan spegla det faktum att många kommuner idag sålt av sina bolag. Har kommunen ett kommunalt bolag borde vi annars kunna förvänta oss att kommunen arbetade gentemot bolagen på liknande sätt som i den egna verksamheten. Det kan här vara intressant att reflektera över det faktum att ungefär en femtedel av den svenska arbetskraften är verksam inom kommunal verksamhet (Statistiska Centralbyrån 2019b). Genom ett framgångsrikt hållbarhetsarbete i den egna verksamheten har kommunerna alltså möjlighet att involvera en stor del av Sveriges befolkning i sitt hållbarhetsarbete.

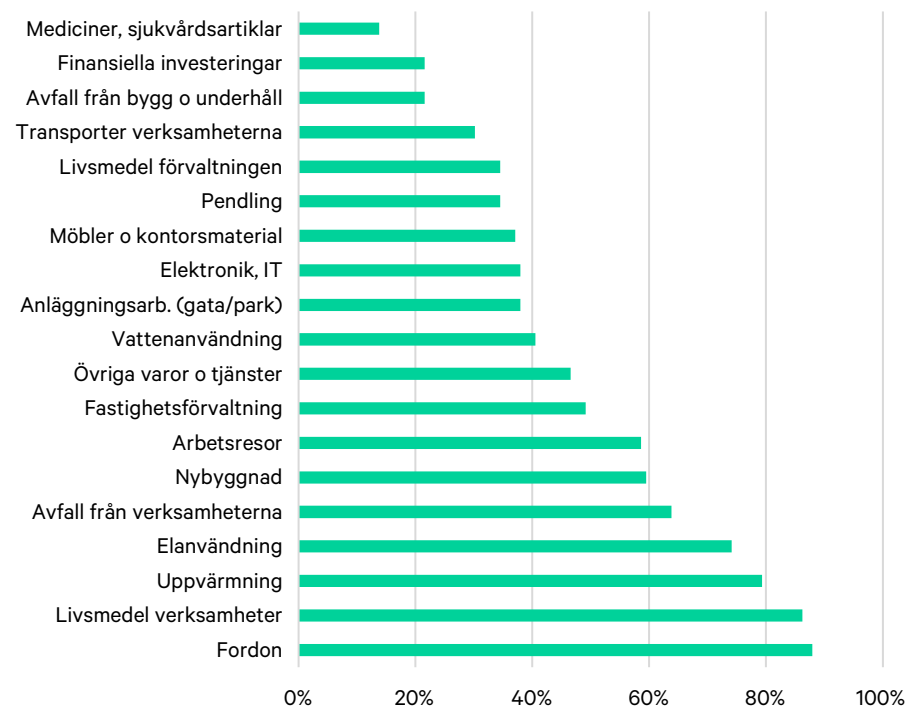
4.2 Konsumtionsområden i fokus

Vilka konsumtionsområden arbetar kommunerna med för att minska påverkan från konsumtion?

4.2.1 Konsumtion inom kommunens egen verksamhet

Enkäten ställde frågor om vilka konsumtionsområden kommunerna arbetat med under det senaste året för att främja hållbar konsumtion i den egna verksamheten (se figur 3). Från enkätsvaren framgår att kommunens fordonsanvändning och verksamheternas livsmedelsanvändning är de områden som flest kommuner arbetar med, följt av uppvärmning och elanvändning och därefter verksamheternas avfall. Bland de konsumtionsområden där kommunerna i mindre utsträckning arbetar strategiskt med hållbar konsumtion finns mediciner och sjukvårdsartiklar kopplade till äldreomsorgen, finansiella investeringar samt avfall från byggande och underhåll.

Figur 3. Hållbar konsumtion i den egna verksamheten - vanligaste områdena för åtgärder.

Jämför vi detta resultat med Upphandlingsmyndighetens beräkningar av kommunernas klimatpåverkan (se kapitel 2), ser vi att flera av de områden som uppvisar hög total klimatpåverkan i tabell 1, som till exempel *möbler och kontorsmaterial samt elektronik och IT*, adresseras av en begränsad andel av kommunerna.

4.2.2 Hållbar livsmedelskonsumtion

Som framgick av figur 3 är livsmedel i den egna verksamheten ett av de konsumtionsområden som kommunerna arbetar mest med. Enkäten inkluderade även ett antal tillägsfrågor om kommunernas arbete för en hållbar livsmedelskonsumtion.

Resultaten visar till exempel att de flesta kommunerna redan har etablerat ett mål om en viss andel ekologisk mat i sin verksamhet, endast fyra procent av de kommuner som svarade på denna fråga anger att de inte har något sådant mål. Närmare 80 procent har det målet för samtliga verksamheter, något som också borde vara en förutsättning för att kunna bedöma om målet om 60 procent ekologiska livsmedel till 2030 som fastslagits i regeringens Livsmedelsstrategi kommer att nås (Livsmedelsverket 2018).

Omkring hälften av kommunerna uppger att de har som målsättning att minska andelen animaliebaserad kost i mer än hälften av sina verksamheter. En begränsad andel (6 %) har en sådan målsättning för en del av verksamheten. På frågan om kommunen tillämpar någon vegonorm i samband med sina egna konferenser, seminarier och liknande svarar närmare 65 procent att de inte gör det. Endast två procent uppger att de har en sådan norm. Drygt tio procent svarar att de inte har någon uttalad norm men att de ändå serverar vegetariskt vid mer än hälften av alla tillfällen.

När det gäller att skapa förutsättningar för en hållbar livsmedelskonsumtion finns möjlighet för kommunerna som offentliga aktörer att föregå med gott exempel och även verka för en mer klimatsmart livsmedelskonsumtion i linje med de senaste forskningsrönen om klimatpåverkan från livsmedel (se t.ex. EAT-Lancet Commission 2019; Intergovernmental Panel on Climate Change 2019).

4.2.3 Hushållens konsumtion

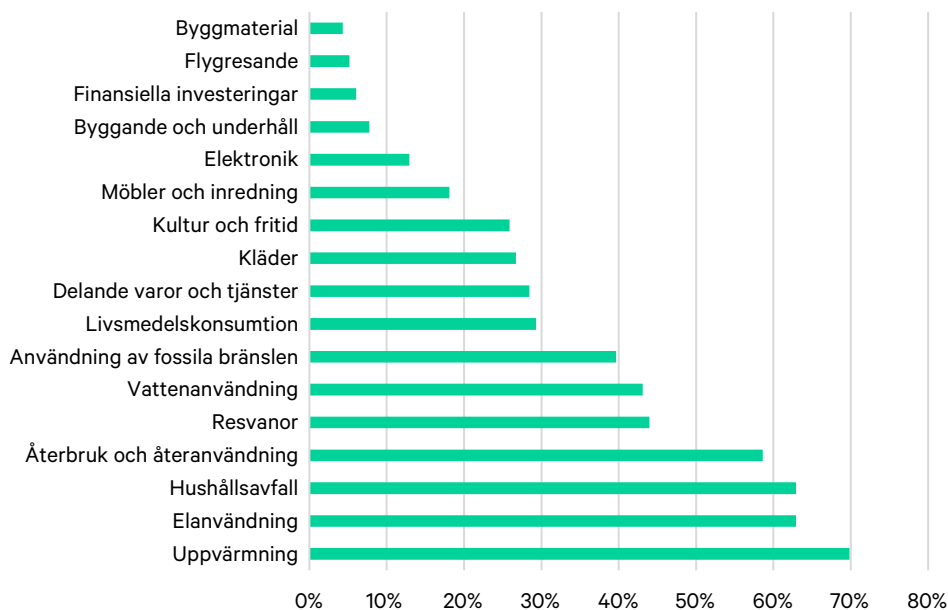
Vad gäller kommunernas arbete för att främja hållbar konsumtion bland hushållen är insatser kopplade till uppvärmning, elanvändning och hushållsavfall vanligast, följt av återbruk och återanvändning (se figur 4). Vanligt förekommande är också att kommunerna adresserar hushållens vattenanvändning, resvanor och användning av fossila bränslen. Mindre vanligt är insatser kopplade till flygresor och finansiella investeringar.

Kommunernas möjligheter att arbeta med hållbar konsumtion gentemot hushållen är förstås mer begränsade än vad de är i den egna verksamheten. Trots det finns det en hel del kommunerna kan göra för att uppmuntra och underlätta för hushållen att konsumera mer hållbart och det vore angeläget att kommunernas förståelse för sina möjligheter på detta område ökade. Se till exempel Umeå kommuns initiativ Den koldioxidsnäla platsen⁹ eller Eskiltunas initiativ ReTuna¹⁰ - en galleria som endast säljer produkter från återbrukade material - som båda syftar till att stimulera hushållen att konsumera mer hållbart. I Konsumentverkets rapport *Inventering av kommuners arbete för hållbar konsumtion* presenteras också ett flertal goda exempel på hur kommuner kan arbeta gentemot hushållen (Konsumentverket 2017).

⁹ För mer information se <https://www.umea.se/umeakommun/byggaboochmiljo/samhallsutvecklingochhallbarhet/klimatmiljoochhallbarhet/koldioxidsnalaplatsen.4.52bf99391587335a1f4c706.html>

¹⁰ För mer information se <https://www.eskiltuna.se/bygga-bo-och-miljo/miljo-och-klimat/miljo--och-klimatarbete-i-kommunen/retuna-aterbruksgalleria.html>

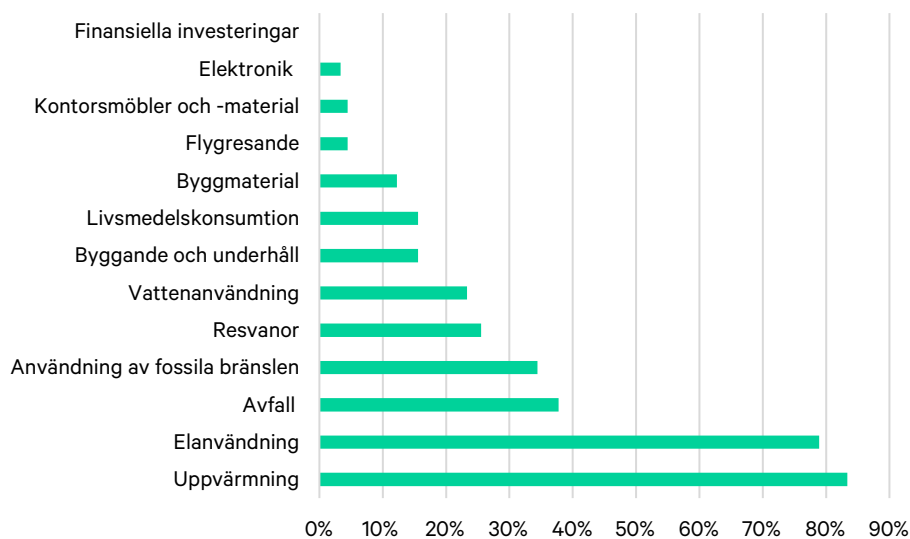
Figur 4. Hållbar konsumtion gentemot kommunens invånare - vanligaste områdena för åtgärder.

4.2.4 Näringslivets konsumtion

Vad gäller kommunernas arbete för att främja mer hållbar konsumtion bland företagen är företagens energianvändning det område kommunerna vanligen fokuserar på. Att adressera andra konsumtionsområden är inte vanligt förekommande. Aktiviteter kopplade till företagens avfallshantering och användning av fossila bränslen förekommer i betydligt mindre utsträckning än aktiviteter kopplade till energianvändningen, följt av resvanor och vattenanvändning (se figur 5).

Figur 5. Hållbar konsumtion gentemot kommunens företag och andra lokala organisationer - vanligaste områdena för åtgärder.

Liksom i frågan om hushållen finns möjligheter för kommunerna att arbeta mer aktivt för att främja hållbar konsumtion också bland näringslivet. Det lokala näringslivet är en viktig aktör att samverka med för att främja övergången till ett hållbart samhälle.

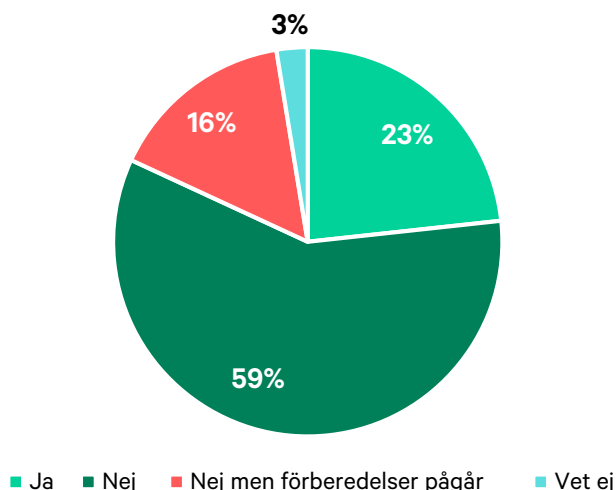
4.3 Mål, indikatorer och uppföljning

Har kommunerna etablerade mål för hållbar konsumtion och hur arbetar de för att följa upp miljöpåverkan från sin verksamhet?

4.3.1 Konsumtionsbaserat mål

Knappt en fjärdedel (23 %) av kommunerna anger att de har etablerat ett konsumtionsbaserat mål för kommunen som geografisk enhet, det vill säga ett mål som tar hänsyn till miljöpåverkan längs hela leverantörskedjan, från alla de varor och tjänster som konsumeras inom kommunens gränser. Sexton procent anger att förberedelser pågår för att ett sådant mål ska kunna antas (se figur 6).

Figur 6. Andel av kommunerna som antagit ett konsumtionsbaserat mål.

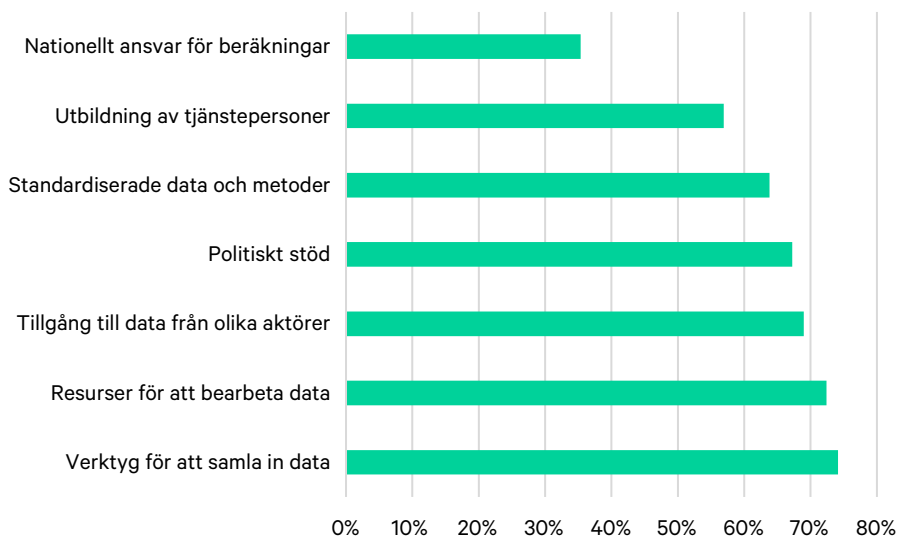
Från fritextsvaren om hur målet är formulerat ges exempel på mål, som att minska de konsumtionsbaserade utsläppen till 3,5 ton CO₂e till 2035 eller 3,3 ton CO₂e till 2040. Från svaren framgår även att flera kommuner hänvisar till mål för lokala utsläpp (inte konsumtionsbaserade) i termer av att vara "fossilfria" till 2030 eller att exempelvis utsläppen ska minska med 80 procent till 2030. Möjligen tyder det på att frågan om vad hållbar konsumtion innefattar är komplex och fortfarande lätt missförstås, eller också att enkätfrågan var otydlig.

4.3.2 Behov av stöd och resurser för att etablera eller följa upp konsumtionsbaserade mål

Som svar på frågan om vilken form av resurser eller stöd kommunerna behöver för att kunna etablera konsumtionsbaserade utsläppsmål eller följa upp redan befintliga mål är det tydligt att verktyg för att samla in och bearbeta konsumtionsrelaterad data är det viktigaste. Nära 75 procent av kommunerna säger sig ha behov av detta. Kommunerna pekar också på behovet av bättre tillgång till data från olika aktörer (se figur 7).

Kommunerna uttrycker också ett stort behov av politiskt stöd (67 %). Enkäten ger däremot inte svar på exakt vilken typ av politiskt stöd som efterfrågas. En möjlig tolkning är att eftersom det är politikerna som beslutar om inriktningen på kommunernas hållbarhetsarbete så är det en viktig förutsättning för att hållbar konsumtion ska prioriteras i landets kommuner. Se även 4.3.4 där fritextsvaren gör liknande antydningar.

Figur 7. Kommunernas behov av resurser eller stöd för att etablera eller följa upp befintliga konsumtionsbaserade utsläppsmål.

Standardiserade data och metoder (64 %) framträder också som viktigt. Drygt 55 procent av kommunerna har behov av kompetensutveckling bland tjänstepersoner. Från svaren framkommer också att 35 procent ser behov av att lägga ansvaret för lokala beräkningar hos nationella myndigheter, något som kan tyda på att kommunerna inte anser att de har den kompetens eller de resurser som krävs för att genomföra detta på egen hand, men kan också ses som ytterligare stöd för behovet av standardiserade data och metoder.

4.3.3 Uppföljning och indikatorer

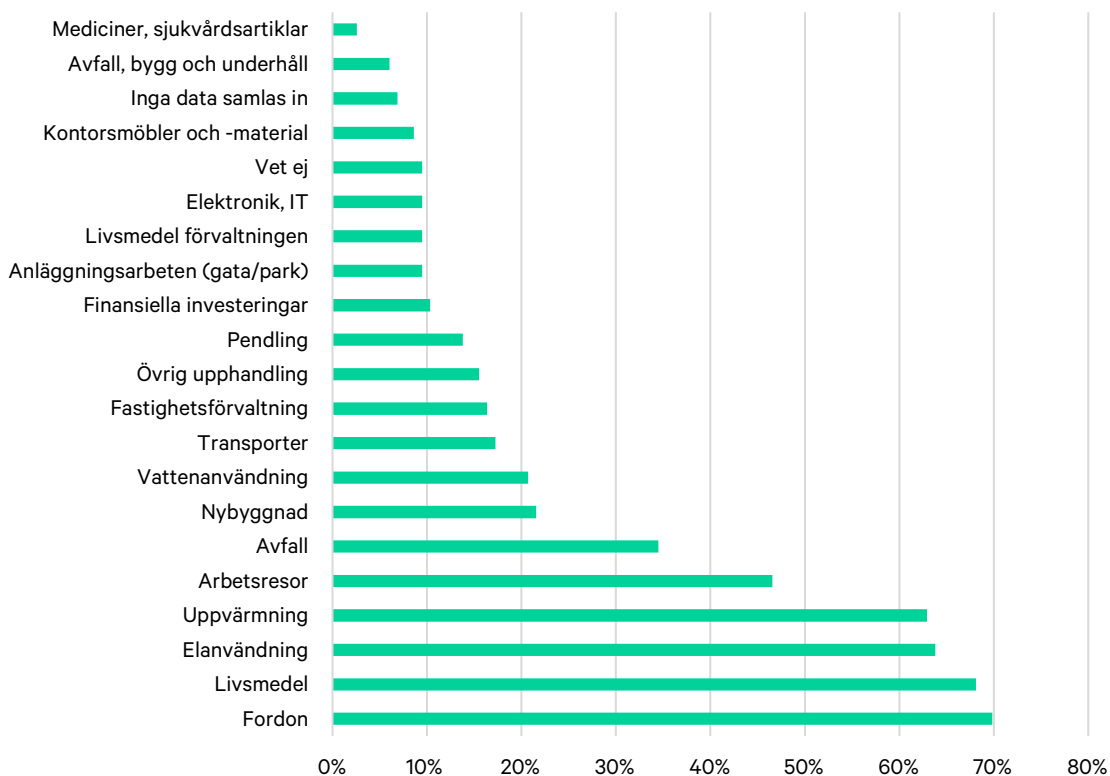
På frågan om vilka konsumtionsområden kommunerna följer upp inom den egna verksamheten för att förstå hur miljö- och klimatpåverkan utvecklas (se figur 8), framkommer att den egna fordonsanvändningen (70 %) och livsmedelskonsumtion (68 %) är de områden som flest kommuner följer upp. Därefter följer energianvändning för el (64 %) och uppvärmning (63 %). Vi antar att dessa områden upplevs som lättast att följa upp eftersom de har diskuterats under lång tid och att här finns förhållandevis lättillgängliga data. En utmaning när det gäller de övriga konsumtionskategorierna är att deras miljöpåverkan inte syns lokalt på samma sätt som de kategorier som hamnar i topp, och att det möjligen är därför de inte prioriteras i uppföljningsarbetet.

Vad gäller områden som verksamhetsmotiverade transporter, vattenanvändning och nybyggnation följs dessa upp av endast omkring 20 procent av kommunerna. Ett flertal andra konsumtionsområden följs upp i än mer begränsad omfattning. Till exempel angav 6–10 procent av kommunerna att de följer upp avfall från byggnationer och underhållsarbeten, möbler och kontorsmaterial, elektronik och IT samt finansiella investeringar. Jämför vi återigen med Upphandlingsmyndighetens beräkningar (tabell 1) förstår vi att flera konsumtionsområden med stor dokumenterad klimatpåverkan inte följs upp av kommunerna i någon nämnvärd utsträckning.

På frågan om kommunen använder något särskilt verktyg för att följa upp deras lokala miljö- eller klimatpåverkan framkommer att ingen av kommunerna hänvisar till något aktuellt verktyg. Från fritextsvaren framkommer att nio kommuner hänvisar till att de följer upp med hjälp av statistik på nationell nivå (dvs. inte kommunspecifik statistik), som till exempel framgår av följande citat:

Vi följer den nationella uppföljningen som även finns på kommunnivå. Det är dock flera års eftersläpning så det är svårt att styra med den uppföljningstakten.

Figur 8. Andel av kommunerna som följer upp olika konsumtionsområden (procent).

Tre kommuner hänvisar till att de följer upp energianvändningen på lokal nivå genom till exempel så kallad "energibalans", där kommunen vart fjärde år följer upp energi- och bränsleanvändningen i kommunen som geografiskt område. Två kommuner hänvisar till att de följer upp de lokala utsläppen men utan att närmare specificera hur. Två kommuner hänvisar till statistik som sammanställts av Miljöbarometern.¹¹ I övrigt nämns uppföljning genom statistik om avfall och i samband miljömålsuppföljningen.

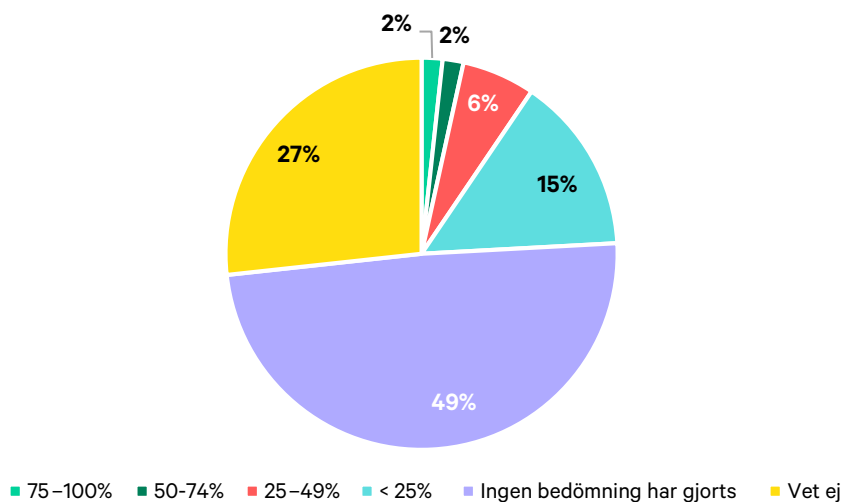
4.3.4 Bedömning av inköps miljö- och klimatpåverkan

Närmare hälften av kommunerna uppger att de under det senaste året inte har gjort någon bedömning av hur stor miljö- eller klimatpåverkan kommunens inköp har (se figur 9). Knappt 30 procent anger att de inte vet om det gjorts. Två procent (motsvarande 2 kommuner) anger att det gjorts för upp till 100 procent av inköpen och ytterligare två procent att det gjorts för mellan 50–74 procent av inköpen.

Ett stort antal fritextsvar (närmare 50 stycken) lämnades på frågan om varför inte någon bedömning gjorts. Omkring två tredjedelar av svaren hänvisar till resursbrist i form av tid och kompetens. Cirka tio procent anger också att det saknas verktyg för bedömning av inköps påverkan, något som också kan sägas vara en sorts resursbrist. Omkring en fjärdedel uppger att det är för att det inte är prioriterat (politiskt sett) eller efterfrågat. Nedan ges några exempel från fritextsvaren:

¹¹ Miljöbarometern AB är ett företag som erbjuder kommunerna hjälp med att redovisa mätdata, nyckeltal, åtgärder och mål. De sammanställer en stor mängd nationella data för Sveriges kommuner. Se www.miljobarometern.se

Figur 9. Andel av kommunerna som gjort bedömning av inköpsens miljö- eller klimatpåverkan och i vilken utsträckning.

Därför att vi saknar verktyg för att mäta detta på ett bra sätt.

Det har inte varit ett prioriterat arbete eftersom intresset hos organisationen inte har funnits.

Behovet av det har uppmärksamats politiskt och beslutats om, men tjänstemannaorganisationen har inte klarat av att uppfylla det pga prioriteringar, resursbrist.

Det saknas uppdrag, verktyg och resurser.

Inga resurser. Varken tid eller kompetens.

Inget sådant uppdrag finns.

Vi har ställt krav men inte gjort bedömning. Dålig uppföljning.

Ingen politiker har efterfrågat detta.

Miljö är inte politiskt intresse hos oss. Tyvärr!

Vi kan bara bedöma att det har stor påverkan men vi har inte räknat eller satt siffror på det. Vi är medvetna om att upphandling är ett av de viktigaste verktygen för att nå våra klimatmål.

Utifrån enkätens resultat är det tydligt att det fortfarande verkar finnas stora behov av mer resurser kring uppföljningen. Vi förstår att ett flertal konsumtionsområden är mer utmanande att följa upp än andra på grund av långa leverantörskedjor och oklara produktionsförhållanden. Svaren tyder dock också på att en del av arbetet skulle kunna underlättas om tjänstepersonerna fick en tydlig förfrågan från politikerna om att arbeta med frågan.

Drygt en femtedel av kommunerna anger att de har en policy (eller motsvarande) om att dra ner på inköpen i syfte att minska den materiella konsumtionen inom kommunens egen verksamhet. Av de som angav att de har en sådan policy verkar den vanligaste åtgärden vara insatser för att stimulera återbruk och återanvändning av möbler. Drygt hälften angav insatser för att stimulera

delande av produkter mellan olika förvaltningar. Lika många angav att de har en ambition om att inte byta ut möbler eller elektronik så ofta.

4.3.5 Innovationsupphandling

Endast femton procent av de svarande kommunerna anger att de vid ett eller flera tillfällen tillämpat innovationsupphandling¹² som ett sätt att främja utvecklingen mot hållbar konsumtion. På frågan varför vissa kommuner inte tillämpat innovationsupphandling hänvisar närmare en femtedel till olika former av resursbrist och flera också till det faktum att de är en liten kommun. Flera kommuner (8 stycken) hänvisar till att det inte har varit efterfrågat eller att de inte har haft något behov av att genomföra en innovationsupphandling. Några exempel från fritextsvaren:

För att göra en innovationsupphandling krävs att det finns god kompetens i frågan hos kommunen och att upphandling används som ett strategiskt verktyg, men det gör det inte i vårt fall.

Bristande kunskap, mod och initiativ.

Har inte funnits behov eller politisk vilja.

Det har inte varit efterfrågat.

Det är tydligt att det finns ett stort behov av kompetensutveckling, mer resurser och politiskt stöd innan kommunernas uppföljning kan förbättras. Här finns möjligen också utrymme för mer samarbete mellan kommunerna för att lära av och stödja varandra och kanske genomföra gemensamma upphandlingar.

4.4 Drivkrafter

Vad ser kommunerna som viktiga drivkrafter i sitt arbete med hållbar konsumtion och vilka aktörer bedöms vara mest betydelsefulla i detta arbete?

4.4.1 Viktiga styrmedel, avtal och andra incitament

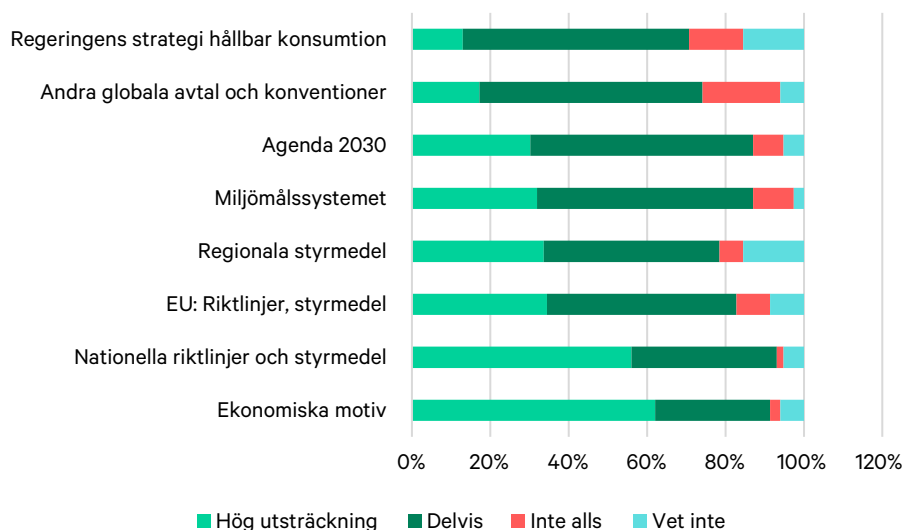
På frågan om vilka styrmedel, avtal och andra incitament som kommunerna anser vara de viktigaste drivkrafterna i arbetet med hållbar konsumtion (se figur 10) framkommer att *Ekonomiska motiv* är den viktigaste drivkraften (62 %), följt av *Nationella riktlinjer och styrmedel* (55 %). Därefter följer *Riktlinjer och styrmedel på EU-nivå* som anses vara en lika viktig drivkraft som *Regionala styrmedel* (34 %) samt *Miljömålssystemet* och *2030 Agendan* som anses vara ungefär lika viktiga (32 % respektive 30 %).

Enkäten ger inte svar på frågan om vilken typ av ekonomiska motiv de svarande haft i åtanke när man nämnt just det som sin främsta drivkraft. Förmodligen indikerar det att kommunerna är medvetna om att det är kostnadseffektivt att minska sin konsumtion genom att till exempel energieffektivisera och minska avfallsmängderna och att de härigenom ser möjligheter att minska sina direkta kostnader. Det kan också innebära att kommunerna anser det mer kostnadseffektivt att adressera exempelvis klimatfrågan redan idag istället för att vänta i tio år. Det kan även betyda att kommunerna anser att de ekonomiska styrmedel de använder idag är en viktig drivkraft för att främja hållbar konsumtion på lokal nivå. Med tanke på att ekonomiska styrmedel främst tillämpas på nationell nivå är denna tolkning dock mindre trolig.

Vad gäller vilka styrmedel och incitament som 'inte alls' anses viktiga för arbetet med hållbar konsumtion anser tjugo procent att *Andra globala avtal* 'inte alls' är viktiga, följt av *regeringens*

¹² Innovationsupphandling handlar förenklat om att i en upphandling efterfråga lösningar som främjar innovation genom att tillåta nya lösningar. För mer information se t.ex. Upphandlingsmyndigheten. <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/omraden/dialog-och-innovation/innovation-i-upphandling/>

Figur 10. Styrmedel, avtal och andra incitament som kommunerna anser betydelsefulla för arbetet med hållbar konsumtion.

strategi om hållbar konsumtion som nästan femton procent anser 'inte alls' är viktig. Ser vi även till vilka styrmedel och andra incitament som kommunerna anser 'delvis' vara viktiga framstår dock de flesta av de listade alternativen som åtminstone 'delvis' viktiga.

Ett stort antal fritextsvar (31 stycken) lämnades som svar på uppmaningen att nämna andra betydelsefulla styrmedel, avtal och drivkrafter för kommunens arbete med hållbar konsumtion. Flertalet av dessa hänvisar till vikten av att utforma lokala planer, strategier och andra styrdokument, eller som en kommun uttrycker det:

Lokala och nationella mål måste översättas till den lokala kontexten för att fungera i kommunal verksamhet, både vad gäller det kommunala självstyret och konkretiseringen av vad som krävs för att nå mål.

I ett antal fritextsvar hänvisades till politiskt intresse som en viktig drivkraft och i ytterligare ett svar hänvisades till vikten av resurser och drivande tjänstepersoner:

Att det finns resurser att jobba med detta är det viktigaste. Utan drivande personer händer inte så mycket från kommunalt håll.

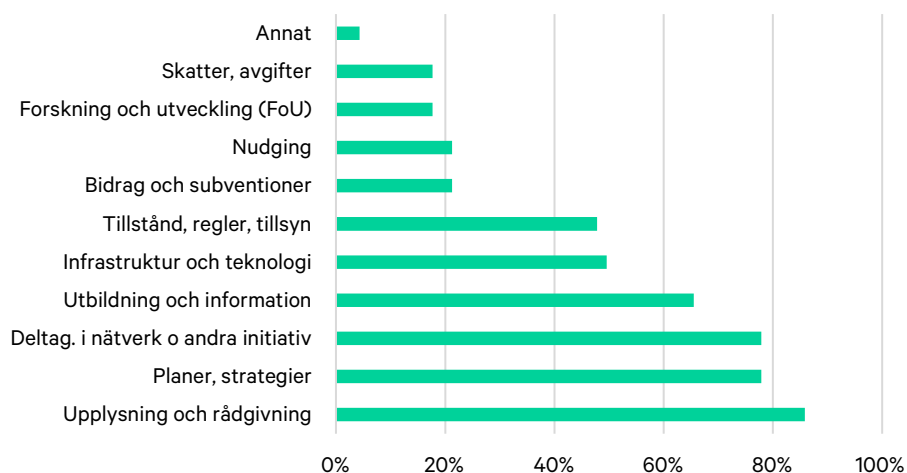
I ytterligare ett fritextsvar hänvisades till kommunranking som en viktig drivkraft och två andra till internationella initiativ med fokus på hållbarhet. Detta antyder att jämförelser med andra kommuner kan vara en viktig drivkraft och att kommunerna är angelägna om att framstå som ambitiösa på miljöområdet. Det kan också antyda att rankingar och nätverkande är viktiga för att inhämta idéer från andra om hur det egna miljöarbetet kan bedrivas.

Kommunerna är självstyrande och naturligtvis har lokala planer och strategier störst betydelse för kommunens arbete med hållbar konsumtion. Vi var dock intresserade av att förstå vilka externa styrmedel, avtal och andra incitament som kommunerna upplever vara betydelsefulla. Att till exempel endast drygt 30 procent av de svarande kommunerna anser att *Miljömålssystemet* i 'hög utsträckning' är viktigt för arbetet med hållbar konsumtion är något förvånande med tanke på att generationsmålet har en tydlig koppling till hållbar konsumtion. Sett mot bakgrund av svårigheterna att nå miljömålen (Naturvårdsverket 2019a) kan det här finnas anledning för regeringen att fundera över hur Miljömålen kan göras mer relevanta för kommunerna att arbeta mot, och även fundera över hur det bättre kan knyta an till Agenda 2030. Det är också angeläget att säkerställa att alla kommuner arbetar i samma riktning mot det hållbara samhället.

4.4.2 Vanliga styrmedel, avtal och andra incitament

Vad gäller vilka styrmedel, avtal och andra incitament som kommunerna vanligen använder i arbetet med att främja hållbar konsumtion är det tydligt att informativa och administrativa styrmedel är vanligast (se figur 11). Över 85 procent av kommunerna anger att de använder sig av *Upplysning och rådgivning* och 65 procent att de arbetar med *Utbildning och informationskampanjer*. Närmare 80 procent anger att de arbetar med *Planer och strategier* som ett sätt att främja hållbar konsumtion. Lika många anger att *Deltagande i nätverk och andra initiativ* är en vanlig insats.

Figur 11. Vanligaste styrmedel och andra insatser som används för att främja hållbar konsumtion inom kommunen som helhet.

Detta resultat stämmer väl överens med den ovan nämnda studien av Dawkins m.fl. (2019) (se kapitel 2) som också fann att informativa och administrativa styrmedel var vanligast i arbetet med hållbar konsumtion bland kommuner i OECD-länderna. Samma studie fann också att nätverkande ansågs vara en viktig insats för att utbyta kunskaper om hur kommunen kan arbeta för att bättre främja hållbar konsumtion, något som även framträder i resultaten från denna enkät.

4.4.3 Betydelsefulla aktörer

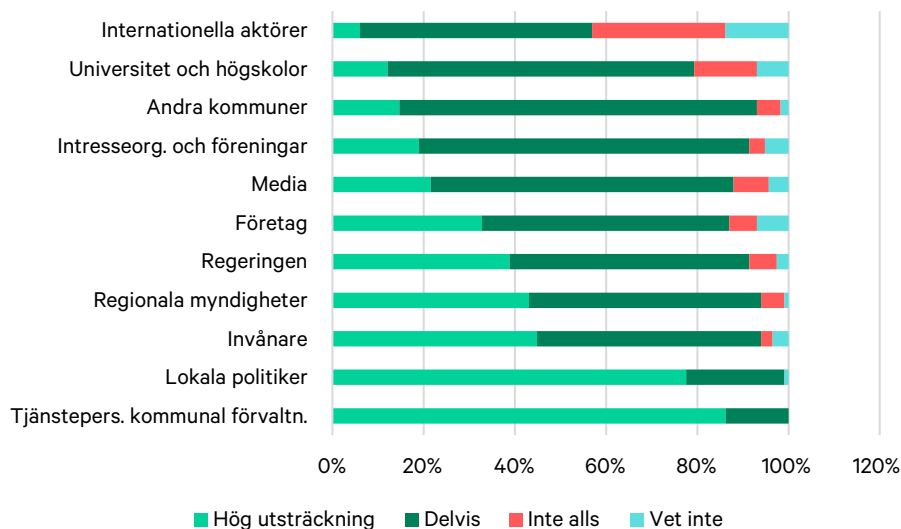
På frågan om vilka aktörer som kommunerna bedömer vara särskilt betydelsefulla för kommunens arbete med hållbar konsumtion (se figur 12) framgår att majoriteten tycker att *tjänstepersonerna i den egna förvaltningen* är viktigast (86 %) liksom *lokala politiker* (78 %). *Kommuninvånarna* uppfattas också vara betydelsefulla (45 %) samt *regionala myndigheter* (43 %), även om i betydligt mindre utsträckning. Närmare 30 procent anser att *internationella aktörer* 'inte alls' är viktiga och närmare femton procent anser att *universitet och högskolor* 'inte alls' är viktiga. Femton procent anser att *andra kommuner* är viktiga i 'hög utsträckning', dock anger nästan 80 procent att de är 'delvis' viktiga.

Att tjänstepersonerna i den egna förvaltningen och lokala politiker framträder som allra viktigast överensstämmer också med Konsumentverkets studie (2017) (se kapitel 2) liksom med tidigare hänvisningar ovan i denna rapport om betydelsen av politiskt stöd (se till exempel 4.3.2).

4.4.4 Vanliga samarbetspartners i arbetet med hållbar konsumtion

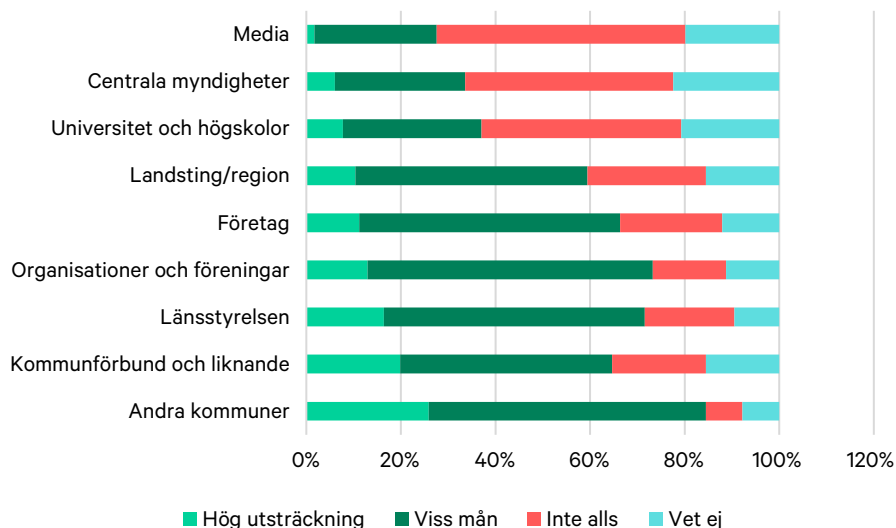
Till skillnad från frågan om vilka aktörer kommunerna anser vara mest betydelsefulla i arbetet med hållbar konsumtion ställdes även en fråga om vilka aktörer kommunerna har samarbetat med när det gäller hållbar konsumtion under de senaste tre åren (se figur 13). Här framkommer att *andra kommuner* är den aktör som kommunerna samarbetar med i störst utsträckning av de listade aktörerna. Drygt 25 procent av kommunerna anger att de har haft ett sådant samarbete i

Figur 12. Aktörer som bedöms betydelsefulla för kommunens arbete med hållbar konsumtion.

'hög utsträckning'. *Kommunförbund och liknande* är näst vanligast (20 %) sett till de som angett det i 'hög utsträckning', följt av *länsstyrelsen* (16 %). Tretton respektive elva procent anger att de haft samarbete med *organisationer och föreningar* samt *företag* i 'hög utsträckning'. *Media* är minst vanligt, drygt 50 procent anger att de 'inte alls' haft samarbete med media, följt av centrala myndigheter samt *universitet och högskolor* med knappt 45 procent respektive drygt 40 procent.

Figur 13. I vilken utsträckning kommunerna samarbetat med andra aktörer kring hållbar konsumtion under de senaste tre åren.

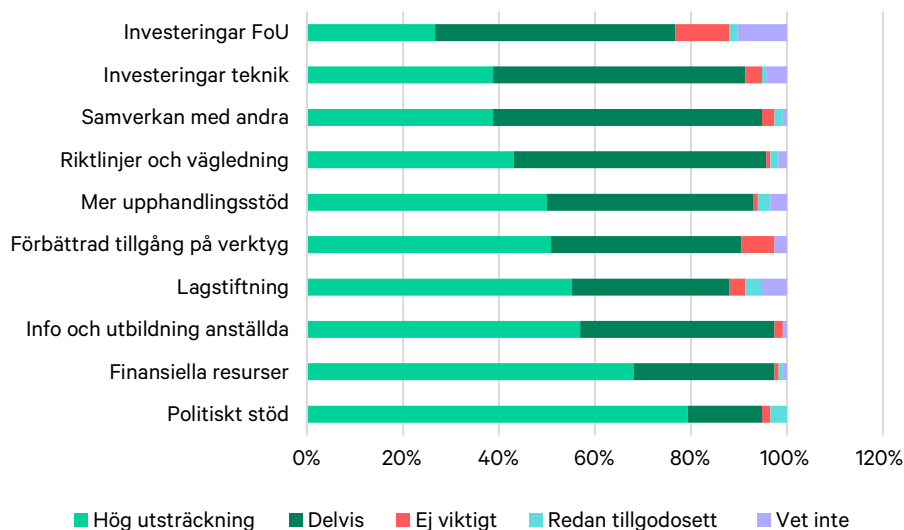
Ett fåtal fritextsvar om vilka andra aktörer kommunen samarbetat med kopplat till hållbar konsumtion lämnades. Här nämndes internationella organisationer och nätverk, regionala samarbetsinitiativ samt samarbeten med energiproducenter.

4.5 Behov av stöd och resurser

Vilken typ av stöd och resurser har kommunerna behov av för att driva arbetet med hållbar konsumtion framåt?

Ett av enkätens avsnitt handlade om vilken typ av stöd och resurser de tjänstepersoner som besvarade enkäten upplever att kommunen behöver för att kunna inleda eller fortsätta utveckla sitt arbete med att främja hållbar konsumtion. Här framkom att politiskt stöd bedöms vara allra viktigast (79 %), följt av finansiella resurser (68 %). Information och utbildning av anställda anses vara ungefär lika viktigt (57 %) som lagstiftning (55 %). Drygt femtio procent anser att de har stort behov av verktyg för att följa upp sitt arbete och femtio procent av kommunerna anser att de också behöver mer upphandlingsstöd. Se figur 14. Detta resultat stämmer väl överens med svaren på frågan om vad kommunerna har för behov av stöd för att kunna etablera eller följa upp konsumtionsbaserade mål (se punkt 4.3.2) där politiskt stöd, verktyg och olika typer av resurser också framträder bland det som tjänstepersonerna menar att kommunerna har störst behov av.

Figur 14. Stöd och resurser som är viktiga för kommunens möjligheter att inleda eller fortsätta utveckla sitt arbete med hållbar konsumtion.

Vad gäller behovet av mer upphandlingsstöd så är en del av Upphandlingsmyndighetens uppdrag att ge offentliga aktörer stöd genom att utveckla och förmedla kunskap samt tillhandahålla verktyg och metoder för offentlig upphandling. Utifrån enkätens resultat är det tydligt att det fortfarande verkar finnas stora behov av stöd och kompetens kring upphandlingen. Möjligen prioriterar inte kommunerna arbetet med att efterfråga det stöd som redan finns att tillgå men det kan också betyda att Upphandlingsmyndigheten måste bli bättre på att informera om och eller anpassa sitt stöd efter kommunernas, ofta varierande, behov.

Det är väldigt få av de svarande tjänstepersonerna som genom sina svar antyder att de olika alternativen inte skulle vara viktiga eller att de redan är tillgodosedda, tjänstepersonerna bedömer att de flesta tillgängliga alternativen är viktiga antingen i 'hög utsträckning' eller 'delvis'. Från fritextsvaren, som exempelvis svaren på frågan om det var någon annan typ av stöd eller resurser som var viktiga, framkom till exempel att ett större driv bland näringslivet efterfrågas, att kommunens rådighet är en begränsande faktor och att mer forskning och fler rapporter som visar på möjlig lönsamhet och ökade samhällsvinster efterfrågas. I övrigt ligger betoningen på kommunernas upplevda resursbrist. En kommun uttryckte det på följande sätt:

Kommunen behöver ekonomiska resurser för att kunna öka aktiviteter och investeringar i området. Vi är en hårt ansatt kommun ekonomiskt, med sjunkande befolkning, lägre

skatteintäkter och ett underskott på [xx] miljoner. Därför behöver vi resurser i form av pengar för att kunna öka aktivitetsnivån. Vi har kunskap, vi har idéer och vi har vilja. Vi behöver pengar för att kunna göra våra idéer till verklighet! [...] Vi kan också behöva hjälp med paketeringar och hjälp med prioriteringar beroende på storlek på kommun [...] Så att vi får korrekta åtgärder utifrån lokala kontexter. De flesta "goda exempel" som lyfts fram är från stora städer men Sverige är inte bara stora städer, vi är en stor del små landsbygdskommuner [...]

Intressant att notera är att *politiskt stöd* återigen framträder tydligt, denna gång som allra viktigast (se även 4.3.2 och 4.4.3). Det var få respondenter som genom sina svar antydde att något av alternativen 'redan var tillgodosett'. *Information och utbildning av anställda* samt verktyg för uppföljning och upphandlingsstöd framträder återigen som viktiga (se 4.3.2).

4.6 Skillnader mellan olika kommungrupper

Framträder några tydliga skillnader mellan olika kommungrupper och i så fall var?

Som nämdes i rapportens inledande kapitel var vi även intresserade av att förstå om det gick att se några skillnader mellan de tre huvudgrupperna A. Stora städer och städer nära stora städer, B. Större städer och pendlingskommuner och C. Mindre städer och landsbygdskommuner) utifrån SKL:s kommungruppsindelning (Sveriges Kommuner och Landsting 2016) vad gäller vilka utmaningar, möjligheter och behov de har identifierat i sitt arbete.

Sammantaget framträder inga markanta skillnader mellan de tre kommungrupperna. Något fler kommuner i grupp A anger att de har etablerat ett konsumtionsbaserat mål (dvs. 32 %) jämfört med grupp B och C (båda omkring 20 %) (se kapitel 4.3.1).

Jämför vi vilka aktörer de tre kommungrupperna bedömer vara betydelsefulla i 'hög utsträckning' för kommunens arbete med hållbar konsumtion (kapitel 4.4.3) framträder däremot en del intressanta skillnader. Till exempel att kommunerna i grupp C fäster något större vikt vid de egna *invånarna* än kommunerna i grupp A och B och att *företagen* är mer betydelsefulla för kommunerna i grupp B och C än för grupp A.

Vad gäller vilka aktörer kommunerna vanligen samarbetar med (kapitel 4.4.4) är det intressant att notera att samarbeten med *företag och organisationer* är vanligast i grupp A men anses viktigast i grupp B och C. Alla tre kommungrupper anger annars att det vanligaste samarbetet är med *andra kommuner* (i 'hög utsträckning'). Att samarbeta med *universitet och högskolor* samt *centrala myndigheter* är också det vanligare bland kommunerna i grupp A än i grupp B och C. Samarbete med *länsstyrelsen* samt *landsting/region* är betydligt vanligare bland kommunerna i grupp C än i grupp A och B. Eftersom fler företag och organisationer är baserade i storstadsregionerna är det inte förvånande att samarbete med den typen av aktörer är vanligare bland kommunerna i grupp A. Detsamma gäller även samarbeten med akademien och centrala myndigheter.

Den största skillnaden mellan kommungrupperna framträder vad gäller livsmedelskonsumtionen (kapitel 4.2.2) där 80 procent av kommunerna i grupp A anger att de har en målsättning om minskad animaliebaserad kost, jämfört med omkring 40 procent i grupp B och C. Det vore intressant att förstå vad som ligger bakom denna markanta skillnad. I grupp A ingår alla storstäder och pendlingskommuner nära storstäderna. En stor andel av de kommuner som ingår här har lägre medelålder än kommunerna i grupp B och C (Statistiska Centralbyrån 2019a). Möjligen innebär en större andel ungdomar att det finns högre acceptans för vegetarisk mat i skolverksamheterna, något som också framträdde i en konsumtionsvaneundersökning som genomfördes av Umeå kommun under 2018 (Axelsson m.fl. 2019). Mer forskning skulle dock behövas för att få svar på varför det är en så markant skillnad mellan kommungrupperna kring just denna fråga.

5. Diskussion och slutsatser

Syftet med enkätstudien var att förstå mer om hur svenska kommuner arbetar med hållbar konsumtion idag, samt vilka utmaningar, möjligheter och behov de har identifierat för att kunna avancera detta viktiga arbete. Vi var också intresserade av att förstå om det finns några tydliga skillnader mellan olika kommungrupper kring dessa aspekter.

Systematiskt arbete för hållbar konsumtion

De sammantagna enkätsvaren illustrerar tydligt att kommunerna har hunnit olika långt i sitt arbete med hållbar konsumtion men att en klar majoritet av de svarande kommunerna redan arbetar med, eller är på gång att börja arbeta med, frågan. Enkäten ger visserligen inte svar på vilken kvalitet det är på kommunernas arbete eller huruvida arbetet med hållbar konsumtion genomsyrar samtliga arbetsområden, men den visar tydligt att majoriteten av de kommuner som besvarat enkäten arbetar med frågan på något sätt.

Konsumtionsområden i fokus

Enkätsvaren visar att tyngdpunkten i kommunernas arbete med hållbar konsumtion ligger på kommunernas egen verksamhet, där kommunerna också har störst rådighet. Konsumtionsområden som fordon, livsmedel, energi och avfall är de vanligaste områdena för åtgärder för att främja hållbar konsumtion i den egna verksamheten. Att de flesta kommunerna har mål om ekologiska livsmedel var väntat eftersom regeringens livsmedelsstrategi fastslår att andelen ska vara 60 procent till 2030. Det vore dock angeläget att kommunerna i högre utsträckning föregår med gott exempel även vad gäller att verka för en mer klimatsmart livsmedelskonsumtion, i linje med de senaste vetenskapliga rekommendationerna från till exempel EAT-Lancet Commission (2019) som nämndes i kapitel tre. Med hänvisning till EAT-Lancet har nyligen nätverket C40 utvecklat en deklARATION om "Good Food Cities" (C40 Cities 2019) som bland annat Stockholms kommun skrev under i oktober 2019. Genom deklARATIONEN arbetar Stockholm nu för att införa en "Planetary health diet" till 2030, något som kommer att innebära mer än en halvering av köttintaget per år (Dagens Nyheter 2019).

Mål, indikatorer och uppföljning

Vad gäller kommunernas arbete med mål, indikatorer och uppföljning visade enkätsvaren att en betydande andel av kommunerna redan har eller är på gång att etablera ett konsumtionsbaserat mål. Enkätsvaren visade däremot också att flera viktiga konsumtionsområden följs upp i mycket begränsad omfattning och att minst hälften av kommunerna inte gör någon uppföljning överhuvudtaget av vilken klimatpåverkan deras inköp har.

Det är tydligt att kommunerna behöver mer stöd i sitt arbete med att systematiskt följa upp vilka verksamheter som genererar mest miljöpåverkan, och på så sätt förstå hur de kan ställas om mot hållbar konsumtion. Kommunerna har idag svårt att förstå vilka verksamheter och inköp som genererar störst miljöpåverkan. Det innebär också att de har svårt att förstå var verksamhetens konsumtion kan och behöver förändras och var kommunen kan spela en viktig roll för att främja en mer hållbar konsumtion även gentemot hushåll och andra lokala aktörer.

Jämför vi svaren på frågan om vilka konsumtionsområden kommunerna följer upp (se 4.3.2) med Upphandlingsmyndighetens beräkningar (se avsnitt 2) om vilka av kommunernas inköp som har störst klimatpåverkan, ser vi att flera av de konsumtionskategorier som enligt Upphandlingsmyndigheten har betydande klimatpåverkan totalt sett, följs upp i mycket liten utsträckning, till exempel IT/elektronik och möbler. Utifrån dessa siffror är det tydligt att det finns stort utrymme för en förbättrad uppföljning av kommunernas upphandling och inköp. Det finns naturligtvis flera utmaningar förknippade med arbetet att följa upp konsumtionens klimat- och miljöpåverkan av varor och tjänster, som till exempel brist på data eller metoder för insamling av data. Kompetensutveckling och mer resurser efterfrågas också av kommunerna för att kunna stärka upp detta arbete. Här finns också behov av mer forskning kring lämpliga metoder för uppföljning och även fler verktyg för att samla in och beräkna miljöpåverkan.

Genom en uppföljning av den omfattning och miljöpåverkan som den egna verksamhetens konsumtion har blir det naturligtvis lättare för kommunerna att förstå vad som måste prioriteras och om verksamheterna kan bedrivas på något annat sätt. Om denna påverkan inte tydliggörs finns risken att den uppfattas som obefintlig och att åtgärder för att minska denna påverkan därför uteblir. En förståelse av konsumtionens omfattning och påverkan är också en viktig förutsättning för att kunna praktisera innovationsupphandlingar i större utsträckning än vad som görs idag.

I dagsläget finns ingen offentlig statistik som i detalj specificerar kommunernas konsumtion. Ett systematiskt arbete för att kartlägga kommunernas konsumtion skulle vara ett stort stöd för den vidare forskningen kring lämpliga metoder för uppföljning, datainsamling och verktygsutveckling. Vidare är en systematisk uppföljning en förutsättning för att kunna följa upp de konsumtionsbaserade mål som kommunerna har etablerat. Närmare 40 procent av de svarande kommunerna uppger att de har etablerat eller är på gång att etablera ett konsumtionsbaserat mål för kommunen som geografisk enhet. Kommunernas möjligheter att följa upp ett sådant mål är dock än så länge begränsade.

Drivkrafter

Vad gäller vilka drivkrafter som är viktiga för kommunernas arbete med hållbar konsumtion framträder att ekonomiska motiv är allra viktigast. Enkäten lämnade inte utrymme för någon motivering av detta men möjligen innebär detta resultat att majoriteten av kommunerna anser att kostnaderna för att inte adressera klimat- och miljöhotet blir högre om inga åtgärder sätts in, något som även ofta lyfts fram av forskningen samt i den publika debatten (se t.ex. New Climate Economy 2018; Stern m.fl. 2007).

Nationella riktlinjer och styrmedel uppges vara en nästan lika viktig drivkraft som ekonomiska motiv. Något som dels kan tyda på att kommunerna är öppna för tydligare styrning och dels att nationella riktlinjer hindrar dem från att avancera arbetet. Även Miljömålssystemet och Agenda 2030 anses vara viktiga, om än i betydligt mindre utsträckning. För att nå centrala mål som generationsmålet (som har en tydlig koppling till hållbar konsumtion) kan det finnas anledning att fundera över hur kommunernas roll i miljömålssystemet kan tydliggöras. Ökad tydlighet inom ramen för miljömålssystemet skulle kunna fungera som en viktig drivkraft för kommunerna att själva följa upp sin egen konsumtionsbaserade påverkan.

I likhet med andra studier (se t.ex. Konsumentverket 2017) har vi i denna studie kommit fram till att kommunerna anser att tjänstepersonerna i den egna förvaltningen är de som är viktigast i arbetet med hållbar konsumtion, följt av lokala politiker. Kommuninvånarna anses också vara betydelsefulla, liksom regionala myndigheter och regeringen, även om i betydligt mindre grad. En stor andel av de svarande kommunerna anger också att deltagande i nätverk, och andra initiativ, ses som en viktig insats för att främja hållbar konsumtion. Nätverk räknas vanligen inte som ett traditionellt styrmedel men lyfts också fram i den ovan nämnda studien av Dawkins med flera (2019) som något som bedöms vara viktigt för att främja hållbar konsumtion bland kommunerna i OECD-länderna. Det vore angeläget att forska mer kring betydelsen av nätverk och andra former för effektiv samverkan.

Behov av stöd och resurser

För att kunna vidareutveckla sitt arbete med hållbar konsumtion, liksom med hållbar upphandling specifikt, visade studien att politiskt stöd var det som de svarande tjänstepersonerna uttryckte störst behov av. Det är tydligt att många tjänstepersoner upplever att detta ofta saknas. För att skapa större engagemang för dessa frågor bland politiker på lokal nivå vore det därför angeläget att från nationell nivå utveckla en process med syfte att vägleda och stödja lokalpolitikernas förståelse av vilka hinder och möjligheter det finns i kommunen för att bidra till en hållbar samhällsställning, samt om hur olika målkonflikter kan hanteras.

Förutom politiskt stöd efterfrågas resurser av olika slag (finansiella, kompetensmässiga etc.). Kommunerna ger också uttryck för ett stort behov av lagstiftning samt bättre metoder och verktyg för att samla in och bearbeta konsumtionsrelaterade data. Det är tydligt att det idag inte finns några standardiserade metoder eller verktyg tillgängliga för att kunna följa upp arbetet med hållbar konsumtion.

Som nämndes ovan är det en mycket liten andel av kommunerna som uppger att de under det senaste året har bedömt hur stor miljö- eller klimatpåverkan kommunens inköp har haft. Anledningen till detta uppges vara resursbrist av olika slag, till exempel i form av tid, kompetens och verktyg. En fjärdedel av de fritextsvar som lämnades på denna fråga hänvisar till att det beror på att det inte är prioriterat eller efterfrågat (av politikerna). Stora delar av kommunernas verksamhet följs således inte upp. Detta resultat stämmer också väl överens med slutsatserna från Konsumentverkets (2017) intervjustudie. Den visade att kommunerna efterfrågade mer holistiska utvärderingsmodeller för kommunernas arbete istället för de mer spridda kvantitativa utvärderingar av kommunernas arbete som huvudsakligen görs idag. Även länsstyrelsen pekar på behovet av verktyg för att möjliggöra uppföljningen av arbetet med hållbar konsumtion och även för att skapa lokalt engagemang för detta arbete (Moraeus m.fl. 2015).

Skillnader mellan kommungrupperna

På de flesta områden är det marginella skillnader mellan de olika kommungrupperna (A, B, C). Generellt verkar det som om de har snarlika behov och har identifierat samma utmaningar, möjligheter och drivkrafter. En del skillnader framträder emellertid.

Som förväntat verkar kommunerna i kommungrupp A samverka med näringsliv och organisationer i något större utsträckning än de i grupp B och C. Eftersom kommunerna i kommungrupp A är lokaliserade i storstadsregionerna finns här också ett större antal företag och organisationer att samverka med. Kommunerna i grupp B och C antyder dock att samverkan med näringsliv och organisationer är viktigare för arbetet med hållbar konsumtion än vad grupp A anger. Detta kan antyda att de färre samarbeten som kommer till stånd värderas högre än i grupp A, där den typen av samarbete är vanligare. Samarbete med länsstyrelsen samt landsting/region är betydligt vanligare bland kommunerna i grupp C än i grupp A och B, något som möjligen kan kopplas till det faktum att dessa kommuner i jämförelse har färre kommunanställda¹³ och därför större behov av stöd från andra myndigheter.

Den största skillnaden mellan de tre kommungrupperna framträder emellertid i arbetet med att minska andelen animaliebaserad kost i verksamheten. Närmare 80 procent av kommunerna i grupp A uppger att de har som målsättning att minska andelen animaliebaserad kost i minst hälften av sina verksamheter, jämfört med omkring 40 procent i grupp B och C. Det vore intressant att förstå vad som ligger bakom denna markanta skillnad. I grupp A ingår flera stora städer och storstadnära kommuner, varav en stor andel av dessa har lägre medelålder än kommunerna i grupp B och C (Statistiska Centralbyrån 2019a); så möjligen finns en högre acceptans för en ökad andel vegetarisk kost här. Mer forskning skulle behövas för att få svar på varför det är en så markant skillnad.

5.1 Slutsatser

Konsumtionsnivåerna i samhället ligger på en fortsatt hög nivå och det är tydligt att fler insatser behövs, och det på många olika nivåer, om vi ska lyckas minska den miljöpåverkan vår konsumtion har. Sammantaget visar studien att kommunerna har hunnit olika långt i sitt arbete med hållbar konsumtion och att de har stora behov av stöd av olika slag för att avancera arbetet med hållbar konsumtion. Om Sveriges ambitioner kring långsiktiga mål som Parisavtalet (UNFCCC 2015) och Klimatlagen (Riksdagsförvaltningen 2017) ska kunna nås

¹³ Se statistik från SKL om personaltättheten i Sveriges kommuner: <https://skl.se/ekonomijuridikstatistik/statistik/personalstatistik/personalensiffror/tabellerkommunalpersonal2018.27836.html>

behöver stora delar av samhället ställas om. I det arbetet är det viktigt att Sverige hittar breda samhällslösningar som involverar samtliga kommuner. Sveriges kommuner är självstyrande och det är viktigt med lokalt anpassade lösningar. Det är dock inte effektivt att varje kommun arbetar på egen hand för att identifiera lösningar för en hållbar samhällsutveckling. Här finns behov av en ökad samverkan mellan kommuner samt mellan olika beslutsnivåer lokalt, regionalt och nationellt.

Studien har belyst flera samband, behov och drivkrafter hos Sveriges kommuner i deras arbete för hållbar konsumtion. Enkätstudien ger dock i många fall inte svar på varför just vissa samband och förhållanden framträder och här vore det angeläget att arbeta vidare för att förstå hur de bäst fångas upp, förstärks eller avhjälps (beroende på om det är ett positivt eller negativt samband). Det vore till exempel angeläget att förstå på vilket sätt kommunerna arbetar med andra aktörer och vad i dessa samarbeten som har störst positiv effekt på arbetet med hållbar konsumtion. Det vore också angeläget att förstå mer om politikernas roll och inflytande på den lokala hållbarhetsagendan, och vad som anses ha störst betydelse när detta upplevs fungera bra respektive mindre bra. Eller varför dubbelt så många kommuner i grupp A har mål om minskade animalier i sina verksamheter jämfört med de andra två kommungrupperna. Det vore också angeläget att mer ingående förstå hur vi åstadkommer en bättre balans mellan olika typer av styrmedel, från lokal till nationell nivå, för att säkerställa att vi får till stånd mer verkningsfulla styrmedel som kan bidra till att öka takten i omställningen. Detta är några exempel på frågor som denna rapport har lyft fram och där vi ser behov av ytterligare forskningsinsatser.

6. Rekommendationer

Sammantaget framkommer att kommunerna har hunnit olika långt i sitt arbete med hållbar konsumtion och ger uttryck för stora behov av olika typer av stöd för att avancera arbetet. Resultatet visar att det som framför allt efterfrågas är mer politiskt stöd, följt av resurser av olika slag (finansiella, kompetensmässiga etc.). En stor andel av kommunerna följer inte upp miljöpåverkan från de egna verksamheterna och den egna upphandlingen, något som oftast förklaras med resursbrist. Förutom behovet av mer tid och kompetens visar studien att över hälften av kommunerna även efterlyser stödjande lagstiftning. Mot denna bakgrund och dessa slutsatser vill vi särskilt lyfta fram följande rekommendationer:

- **Kommunerna bör etablera systematiska uppföljningar och analyser av samtliga inköp och investeringar**

Som framgått av enkätresultaten är det flera konsumtionsområden (t.ex. anläggningsarbeten, elektronik, möbler) som inte följs upp av kommunerna och som de följaktligen har begränsad kontroll över. Tillgång till information om vilka konsumtionsområden och verksamheter som har störst miljöbelastning är en förutsättning för att kunna identifiera möjliga vägar framåt för att minska sin påverkan. Kommunerna bör verka för att etablera systematiska uppföljningar och analyser av samtliga inköp och investeringar för att sedan, i nästa steg, kunna beräkna den totala miljö- och klimatbelastningen.

- **De lokala politikerna behöver prioritera upp arbetet med hållbar konsumtion och öka sin förståelse för kommunernas möjligheter att bidra till en hållbar samhällsutveckling**

De tjänstepersoner som besvarade enkäten pekar i flera frågor på vikten av stöd från de lokala politikerna och att detta ofta saknas. Lokalpolitikerna behöver öka sin förståelse för vad hållbar samhällsutveckling innebär och prioritera upp arbetet med hållbar konsumtion. Detta är grundläggande för om Sveriges långsiktiga ambitioner på miljöområdet ska kunna nås.

- **Regeringen bör ge länsstyrelsen ett tydligt uppdrag att koordinera kommunernas arbete med hållbar konsumtion för att möjliggöra effektivare kunskapsutbyten och samordningsvinster**

Kommunerna pekar på stora behov av finansiella och kompetensmässiga resurser för sitt arbete med hållbar konsumtion. Det är inte effektivt att varje kommun arbetar på egen hand med att identifiera lösningar för en hållbar samhällsutveckling. Vikten av nationella riktlinjer och styrmedel, av samarbete och engagemang med olika aktörer är också något som återkommer i enkätsvaren, liksom stöd när det gäller upphandling och uppföljning. Det framstår som angeläget att nationell och regional nivå samverkar för att stödja ett ökat lärande och kunskapsutbyte mellan kommunerna och även utvecklar tydligare riktlinjer och vägledning för arbetet med hållbar konsumtion.

Ett sådant stöd skulle med fördel kunna koordineras av länsstyrelsen och fungera som ett ramverk för kommunernas arbete med hållbar konsumtion, där även gemensamma målbilder och visioner kan formuleras. Länsstyrelsen har redan idag en samordnande roll som regional miljömyndighet för uppföljningen av miljömålen. I denna roll har de regelbunden dialog med kommuner, näringsliv och frivilligorganisationer på lokal nivå. Vi bedömer därför att länsstyrelsen är i en god position att kunna koordinera kommunernas arbete med hållbar konsumtion och säkerställa att erfarenheterna delas även på nationell nivå och mellan länen.

Referenser

- Aktuell Hållbarhet (2019). Sveriges Miljöbästa kommun 2019. 30 juni 2019. <http://kommunrankning.miljobarometern.se/>
- Axelsson, K. och Bell, L. (2018). *Att se hela bilden – Del 2 Klimatpåverkan från den offentliga sektorns konsumtion: Livsmedel och transporter*. <https://www.sei.org/wp-content/uploads/2018/09/180906a-gill-axelsson-wwf-roadmap-part2-wp-1806k.pdf>
- Axelsson, K., Vanhuyse, F. och Dawkins, E. (2019). *Konsumtionsbaserade utsläpp i Umeå kommun: konsumtionsvanor 2018*. Stockholm Environment Institute. <https://www.sei.org/publications/konsumtionsbaserade-utslapp-umea/>
- Berg, A. (2011). Not Roadmaps but Toolboxes: Analysing Pioneering National Programmes for Sustainable Consumption and Production. *Journal of Consumer Policy*, no. 34. 9–23. DOI: 10.1007/s10603-010-9129-2
- C40 Cities (2019). Good Food Cities: Achieving a Planetary Health Diet for All. , 2019. https://c40-production-images.s3.amazonaws.com/other_uploads/images/2405_C40_Good_Food_Cities_Declaration_EN_Final_-_CLEAN.original.pdf?1570711845
- Dagens Nyheter (2019). Stockholm ska mer än halvera mängden kött i skolmaten. *DN.SE*, 10 oktober 2019. <https://www.dn.se/sthlm/stockholm-ska-mer-an-halvera-mangden-kott-i-skolmaten/>
- Dawkins, E., André, K., Axelsson, K., Benoist, L., Swartling, Å. G. och Persson, Å. (2019). Advancing sustainable consumption at the local government level: A literature review. *Journal of Cleaner Production*. DOI: 10.1016/j.jclepro.2019.05.176
- EAT-Lancet Commission (2019). *Healthy Diets From Sustainable Food Systems - Summary report from the EAT-Lancet Commission*. https://eatforum.org/content/uploads/2019/07/EAT-Lancet_Commission_Summary_Report.pdf
- Förenta Nationerna (2019). Sustainable consumption and production - Sustainable Development Goals Knowledge Platform. 2019. <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/sustainableconsumptionandproduction>
- Geels, F. W., McMeekin, A., Mylan, J. och Southerton, D. (2015). A critical appraisal of Sustainable Consumption and Production research: The reformist, revolutionary and reconfiguration positions. *Global Environmental Change*, 34. 1–12. DOI: 10.1016/j.gloenvcha.2015.04.013
- Intergovernmental Panel on Climate Change (2019). *Climate Change and Land, Chapter 5: Food Security*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/08/2f-Chapter-5_FINAL.pdf
- Konsumentverket (2017). *Inventering av kommuners arbete för hållbar konsumtion - Slutrapport*. 2017:8. <https://www.konsumentverket.se/globalassets/publikationer/var-verksamhet/inventering-av-kommuners-arbete-for-hallbar-konsumtion-slutrapport-konsumentverket.pdf>
- Livsmedelsverket (2018). *Fakta om offentliga måltider 2018: Kartläggning av måltider i kommunalt drivna förskolor, skolor och omsorgsverksamheter*. 2018:25. <https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/rapporter/2018/2018-fakta-om-offentliga-maltider-2018.pdf>
- Moraes, V., Maria Saxe, Anita Lundmark och Emilie Vejlens (2015). *Länsstyrelsernas roll och ansvar i arbetet med konsumtion*. <http://extra.lansstyrelsen.se/energi/SiteCollectionDocuments/Uppdrag%20och%20organisation/F%C3%B6rstudie%20konsumtion.pdf>
- Naturvårdsverket (2018). *Fördjupadanalys av svensk klimatstatistik 2018*. 6848. <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6848-6.pdf?pid=23767>
- Naturvårdsverket (2019a). *Fördjupad utvärdering av miljömålen 2019*. <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6865-3.pdf?pid=24098>
- Naturvårdsverket (2019b). Hur kan jag minska min klimatpåverkan? 2019. <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Klimat/minska-min-klimatpaverkan/>
- New Climate Economy (2018). *Unlocking the inclusive growth story of the 21st century: accelerating climate action in urgent times*. World Resources Institute. https://newclimateeconomy.report/2018/wp-content/uploads/sites/6/2019/04/NCE_2018Report_Full_FINAL.pdf
- Ofstad, S., Westly, L., Bratelli, T., Norway, Miljøverndepartementet och Symposium on Sustainable Consumption, red. (1994). *Symposium: Sustainable Consumption: 19-20 January 1994 : Oslo, Norway*. Ministry of Environment, Oslo, Norway
- Regeringen (2016). *Strategi för hållbar konsumtion*. <https://www.regeringen.se/4a7e12/globalassets/regeringen/dokument/finansdepartementet/pdf/2016/strategi-for-hallbar-konsumtion/strategi-for-hallbar-konsumtion--tillganglighetsanpassad.pdf>
- Regeringen (2017). *Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende länsstyrelserna*. file:///C:/Users/KATARI-1/AppData/Local/Temp/Myndighet_l%C3%A4nsstyrelserna-1.pdf
- Regeringen (2018). *Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende länsstyrelserna*. <https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/?RBID=19621>

- Regeringskansliet (2017). Det klimatpolitiska ramverket. Regeringskansliet. 2017. <https://www.regeringen.se/artiklar/2017/06/det-klimatpolitiska-ramverket/>
- Riksdagsförvaltningen (2017). *Klimatlag (2017:720)*. Svensk författningssamling 2017:2017:720-Riksdagen. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/klimatlag-2017720_sfs-2017-720
- Schmidt, S., Södersten, C.-J., Wiebe, K., Simas, M., Palm, V. och Wood, R. (2019). Understanding GHG emissions from Swedish consumption - Current challenges in reaching the generational goal. *Journal of Cleaner Production*, 212. 428–37. DOI: 10.1016/j.jclepro.2018.11.060
- Statistiska Centralbyrån (2019a). Befolkningens medelålder efter region och kön. År 1998 - 2018. Statistikdatabasen. 2019. http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__BE__BE0101__BE0101B/BefolkningMedelAlder/
- Statistiska Centralbyrån (2019b). Antal anställda (KS) efter region och sektor. Kvartal 2015K2 - 2019K2. Statistikdatabasen. 23 augusti 2019. http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__AM__AM0201__AM0201A/KS15Anstallda/
- Stern, N., Stern, N. H. och Treasury, G. B. (2007). *The Economics of Climate Change: The Stern Review*. Cambridge University Press
- Sveriges Kommuner och Landsting (2016). Kommungruppsindelning 2017. 2016. <https://webbutik.skl.se/sv/artiklar/kommungruppsindelning-2017.html>
- Umeå kommun (2019). *Klimatsmarta val för hållbara livsstilar*. <https://www.umea.se/download/18.25332a9916cb142742111f1c/1568295198313/Den%20koldioxidsna%CC%8Aa%20platsen-poprapport-2019-08-28.pdf>
- UNFCCC (2015). *Adoption of the Paris Agreement*. FCCC/CP/2015/L.9/Rev.1. UN Framework Convention on Climate Change. <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09r01.pdf>
- Upphandlingsmyndigheten (2019). Kommunernas miljöpåverkan. 2019. <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/verktyg/statistik-om-offentlig-upphandling/miljospendanalys/kommunernas-miljopaverkan/>
- Upphandlingsmyndigheten och Konkurrensverket (2018). *Statistik om offentlig upphandling 2018*. Upphandlingsmyndigheten rapport 2018:2 Konkurrensverket rapport 2018:9
- Uppsala klimatprotokoll (2019). Ett klimatpositivt Uppsala i sikte. 2019. <https://klimatprotokollet.uppsala.se/>

Bilaga 1 Enkätfrågor

I denna bilaga presenteras de enkätfrågor som legat till grund för studien. Som nämndes i rapportens kapitel tre har drygt hälften av frågorna belysts i denna rapport. Dessa frågor har markerats med fetstil.

A. Kommunens arbete med hållbar konsumtion

1. Använder kommunen något av följande begrepp i det dagliga arbetet med miljö-, klimat- och hållbarhetsfrågor? (urvalslista med 13 alternativ, samt möjlighet att lämna fritextsvar)
2. **Arbetar kommunen systematiskt med frågor som rör hållbar konsumtion, till exempel genom att det har integrerats i strategier, handlingsplaner, miljöprogram eller liknande? (alternativen ja/nej/nej men arbete pågår med att utveckla.../vet ej)**
3. **Vid svar JA på fråga 2: För vilka aktörer eller verksamheter gäller detta arbete? (kommunens egen verksamhet/kommunala bolag/invånarna/näringsliv och/eller andra aktörer/vet ej)**
4. **Har kommunen under de senaste åren vidtagit åtgärder inom något av följande områden för att främja en hållbar konsumtion? (urvalslista med sju konsumtionsområden samt underområden samt möjlighet att lämna fritextsvar)**
 - a) i den egna verksamheten
 - b) bland hushållen
 - c) bland lokala företag och andra organisationer
5. **För vilka av dessa områden samlar kommunen även in konsumtionsrelaterade uppgifter för att följa upp hur miljö- och klimatpåverkan utvecklas? (urvalslista med sju konsumtionsområden samt underområden samt möjlighet att lämna fritextsvar)**
 - a) i den egna verksamheten
 - b) bland hushållen
 - c) bland lokala företag och andra organisationer
6. **Arbetar kommunen med något eller några av följande styrmedel och andra insatser för att främja hållbar konsumtion inom kommunen som helhet? (urvalslista med sex styrmedel och insatser samt underområden samt möjlighet att lämna fritextsvar)**
7. Har kommunen under det senaste året arbetat med riktade insatser eller aktiviteter för att främja hållbar konsumtion bland barn och unga? (alternativen ja/nej/nej men vi planerar börja inom det närmaste året/vet ej samt möjlighet att lämna fritextsvar med exempel på vad som görs)
8. Har kommunen under det senaste året integrerat jämställdhetsfrågor i arbetet med hållbar konsumtion? (alternativen ja/nej/nej men vi planerar börja inom det närmaste året/vet ej samt möjlighet att lämna fritextsvar med exempel på vad som görs)

B. Drivkrafter för hållbar konsumtion

9. **I vilken utsträckning är följande styrmedel, avtal och andra incitament betydelsefulla för kommunens arbete med hållbar konsumtion? (Lista med åtta alternativ som värderades: Hög utsträckning/Till viss del/Inte alls/Vet ej samt möjlighet att lämna fritextsvar)**
10. **I vilken utsträckning är följande aktörer betydelsefulla för kommunens arbete med hållbar konsumtion? (Lista med elva alternativ som värderades: Hög utsträckning/Till viss del/Inte alls/Vet ej samt möjlighet att lämna fritextsvar)**

11. I vilken utsträckning behöver kommunen något av följande stöd och resurser för att initiera eller fortsätta att utveckla sina insatser för att främja hållbar konsumtion inom kommunen som helhet? (Lista med tio alternativ som värderades: Hög utsträckning/Till viss del/Inte alls – ej viktigt/Inte alls - redan tillgodosett/Vet ej samt möjlighet att lämna fritextsvar)

C. Upphandling för hållbar konsumtion

12. Hur ser ansvarsfördelningen ut för kommunens upphandlingar? (lista med fyra alternativ samt möjlighet att lämna fritextsvar)
13. Har kommunen under det senaste året gjort någon bedömning av hur stor miljö-och/eller klimatpåverkan kommunens inköp har? (Lista med fem alternativ samt vet ej. Möjlighet att lämna fritextsvar vid svaret NEJ):

☐ Ja, för 75–100% av inköpen	☐ Ja, för mindre än 25% av inköpen
☐ Ja, för 50–74% av inköpen	☐ Nej, det har vi inte gjort
☐ Ja, för 25–49% av inköpen	☐ Vet ej

14. Har kommunen någon policy (eller motsvarande) om att minska inköpen till stöd för minskad materiell konsumtion inom kommunens egen verksamhet? (alternativen ja/nej/nej men vi planerar börja inom det närmaste året/vet ej)
15. Vid svar JA på fråga 12: På vilket sätt har kommunen minskat inköpen i syfte att nå en minskad materiell konsumtion? (lista med tre alternativ samt möjlighet att lämna fritextsvar)
16. Har kommunen använt sig av så kallad ”innovationsupphandling” för att främja utvecklingen mot en hållbar konsumtion? (ja, en gång/ja, flera gånger/Nej, aldrig/Vet ej samt möjlighet att lämna fritextsvar vid svar NEJ)
17. Genomför kommunen regelbundet någon form av spendanalys av kommunens inköp? (Ja, för alla inköp/ Ja, för inköp inom vissa verksamheter/ Nej, det gör vi inte/ Nej men vi planerar att börja göra spendanalyser inom de närmsta två åren)
18. Om JA på fråga 15: Hur genomför kommunen sina spendanalyser? (lista med fem alternativ, samt möjlighet att lämna fritextsvar)
19. Om JA på fråga 15: Hur använder kommunen spendanalyserna i sitt arbete (lista med fyra alternativ, samt möjlighet att lämna fritextsvar)

D. Indikatorer och verktyg för hållbar konsumtion

20. Har kommunen antagit något konsumtionsbaserat utsläppsmål avseende växthusgaser (eller endast koldioxid) för kommunen som geografiskt område? (ja/nej/nej men vi förbereder för att ett sådant mål ska kunna antas/vet ej samt möjlighet att lämna fritextsvar för att förtydliga hur målet ser ut vid svar JA)
21. Om JA på fråga 18: Använder kommunen några verktyg för att följa upp målet?

22. Behöver kommunen några av följande resurser eller stöd för att kunna etablera ett konsumtionsbaserat utsläppsmål och/eller följa upp ett redan befintligt mål? (lista med nio olika alternativ som värderades: Hög utsträckning/Viss mån/Inte alls/Vet ej samt möjlighet att lämna fritextsvar)

E. Samverkan och nätverk för hållbar konsumtion

23. I vilken utsträckning har kommunen samverkat med andra aktörer i det lokala arbetet med frågor som rör hållbar konsumtion (under de senaste tre åren)? (Lista med nio olika aktörer samt möjlighet att lämna fritextsvar.)
24. Är kommunen involverad i något av följande nätverk eller initiativ? (lista med 13 alternativ, samt möjlighet att lämna fritextsvar)
25. Utifrån svaren på fråga 24: Vilka av dessa nätverk eller initiativ är mest värdefulla för kommunens arbete med hållbar konsumtion? (Uppmaning att markera max tre nätverk av de som markerades i fråga 24)

TILLÄGGSFRÅGOR OM LIVSMEDEL

F. Livsmedel

För fråga 26–30 gavs följande svarsalternativ (något modifierade för att anpassa frågan): Välj det alternativ som passar bäst:

☐ Ja, i alla verksamheter	☐ Nej, vi gör inte det
☐ Ja, i mer än hälften av verksamheterna	☐ Nej men vi planerar att börja göra det inom det närmaste året
☐ Ja, i en mindre del av verksamheterna	☐ Vet ej

26. Har kommunen någon målsättning om att ha en viss andel ekologisk mat i sina verksamheter (såsom äldreboenden, förskolor och skolor)?
27. Arbetar kommunen med Fair trade certifiering av sina måltidsverksamheter?
28. Arbetar kommunen med någon annan miljö- eller hållbarhetscertifiering av sina verksamheter?
29. Om JA på fråga 28: Ange gärna vilket eller vilka (fritextsvar)
30. Har kommunen någon målsättning om att minska andelen animaliebaserad* mat i sina verksamheter? (*Med animaliebaserad avses mjölk-, ost-, ägg- och köttprodukter) (Välj det alternativ som passar bäst):

☐ Ja, i alla verksamheter	☐ Nej, vi har inte etablerat någon sådan målsättning
☐ Ja, i mer än hälften av verksamheterna	☐ Nej men vi planerar att etablera en sådan målsättning inom det närmaste året
☐ Ja, i en mindre del av verksamheterna	☐ Vet ej

31. Har kommunens måltidspersonal utbildats i vegetarisk och/eller klimatsmart matlagning? (Välj det alternativ som passar bäst):

☐ Ja, i stort sett alla	☐ Nej
☐ Ja, mer än hälften av personalen	☐ Nej men vi planerar att investera i sådana utbildningsinsatser inom det närmaste året
☐ Ja, mindre än hälften av personalen	☐ Vet ej

32. Tillämpar kommunen vegonorm* i samband med sina egna konferenser, seminarier etc? (*Med vegonorm menas här att främst vegetarisk mat serveras och kött endast undantagsvis) (Välj det alternativ som passar bäst):

☐ Ja	☐ Nej men vi planerar att utveckla en vegonorm inom det närmaste året
☐ Nej, vi har ingen (uttalad) vegonorm men serverar ändå vegetariskt vid mer än hälften av alla tillfällen	☐ Vet ej
☐ Nej	

33. I hur stor del av de matserveringar som drivs av externa aktörer i kommunala verksamheter ställer kommunen krav på att vegetariska och/eller ekologiska alternativ ska tillhandahållas samt att avfall ska minimeras? (Välj de alternativ som passar bäst):

	I alla verksamheter	I mer än hälften av verksamheterna	I en mindre del av verksamheterna	Vi har inte formulerat några sådana krav	Vet ej
Vegetariska alternativ ska tillhandahållas	☐	☐	☐	☐	☐
Viss andel ekologiska livsmedel ska tillhandahållas	☐	☐	☐	☐	☐
Avfall ska minimeras	☐	☐	☐	☐	☐
Annat, vänligen ange: [plats för fritextsvar]	☐	☐	☐	☐	☐

Bilaga 2 Metod – Kommungruppsindelningen

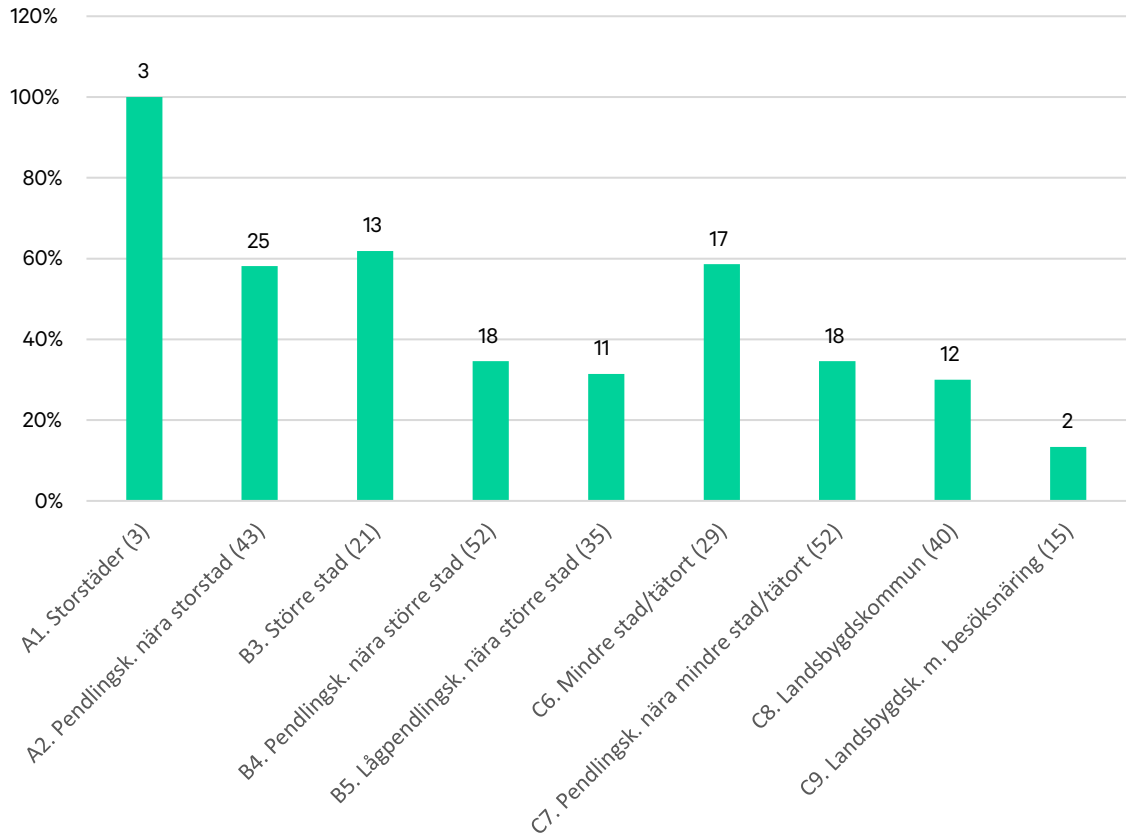
Som nämndes i rapportens kapitel tre kodades och analyserades svaren bland annat utifrån den kommungruppsindelning som utvecklats av SKL (2016). Tabell 4 presenterar SKL:s indelning tillsammans med deras korta definitioner av varje kommungrupp.

Tabell 4. SKL:s kommungruppsindelning (Sveriges Kommuner och Landsting 2016)

Huvudgrupp	Kommungrupp	Kort definition	Antal	Totalt
A. Storstäder och storstadsnära kommuner	A1. Storstäder	Minst 200 000 invånare i kommunens största tätort	3	
	A2. Pendlingskommun nära storstad	Minst 40 % utpendling till storstad eller storstadsnära kommun	43	46
B. Större städer och kommuner nära större stad	B3. Större stad	Minst 40 000 och mindre än 200 000 invånare i kommunens största tätort	21	
	B4. Pendlingskommun nära större stad	Minst 40 % utpendling till större stad	52	
	B5. Lågpendlingskommun nära större stad	Mindre än 40 % utpendling till större stad	35	108
C. Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	C6. Mindre stad/tätort	Minst 15 000 och mindre än 40 000 invånare i kommunens största tätort	29	
	C7. Pendlingskommun nära mindre stad/tätort	Minst 30 % ut- eller inpendling till mindre stad/tätort	52	
	C8. Landsbygdskommun	Mindre än 15 000 invånare i kommunens största tätort, lågt pendlingsmönster	40	
	C9. Landsbygdskommun med besöksnäring	Landsbygdskommun med minst två kriterier för besöksnäring, dvs. antal gästnätter, omsättning inom detaljhandel/hotell/ restaurang i förhållande till invånarantalet	15	136
				290

Figur 15 illustrerar den andel enkätsvar som inkom från varje kommungrupp. Här framgår att samtliga Sveriges *orststäder* (A1) finns representerade bland enkätsvaren. Grupp A2 *Pendlingskommun nära storstad*, B3 *Större stad* samt C6 *Mindre stad/tätort* är också väl representerade med i genomsnitt 60 procent av det totala antalet kommuner i dessa grupper. Grupp B4 *Pendlingskommun nära större stad*, B5 *Lågpendlingskommun nära större stad*, C7 *Pendlingskommun nära mindre stad/tätort* och C8 *Landsbygdskommun* är representerade med i genomsnitt 33 procent. Grupp C9 *Landsbygdskommuner med besöksnäring* är den grupp som har svagast representation med 13 procent.

Figur 15. Andel enkätsvar från kommunerna i de nio olika kommungrupperna. Siffrorna inom parentes anger det totala antalet kommuner som hör till varje grupp av totalt 290 kommuner och siffrorna ovanför staplarna anger det totala antalet svar från vardera kommungrupp.

Visit us

SEI Headquarters

Linnégatan 87D Box 24218
104 51 Stockholm Sweden
Tel: +46 8 30 80 44
info@sei.org

Måns Nilsson

Executive Director

SEI Africa

World Agroforestry Centre
United Nations Avenue
Gigiri P.O. Box 30677
Nairobi 00100 Kenya
Tel: +254 20 722 4886
info-Africa@sei.org

Philip Osano

Centre Director

SEI Asia

10th Floor, Kasem Uttayanin Building,
254 Chulalongkorn University,
Henri Dunant Road, Pathumwan, Bangkok,
10330 Thailand
Tel: +66 2 251 4415
info-Asia@sei.org

Niall O'Connor

Centre Director

SEI Tallinn

Arsenal Centre
Erika 14, 10416
Tallinn, Estonia
info-Tallinn@sei.org

Lauri Tammiste

Centre Director

SEI Oxford

Florence House 29 Grove Street
Summertown Oxford
OX2 7JT UK
Tel: +44 1865 42 6316
info-Oxford@sei.org

Ruth Butterfield

Centre Director

SEI US

Main Office

11 Curtis Avenue
Somerville MA 02144-1224 USA
Tel: +1 617 627 3786
info-US@sei.org

Michael Lazarus

Centre Director

SEI US

Davis Office

400 F Street
Davis CA 95616 USA
Tel: +1 530 753 3035

SEI US

Seattle Office

1402 Third Avenue Suite 900
Seattle WA 98101 USA
Tel: +1 206 547 4000

SEI York

University of York
Heslington York
YO10 5DD UK
Tel: +44 1904 32 2897
info-York@sei.org

Chris West

Acting Centre Director

SEI Latin America

Calle 71 # 11-10
Oficina 801
Bogota Colombia
Tel: +57 1 6355319
info-LatinAmerica@sei.org

David Purkey

Centre Director